

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 20 p. 273-292, Summer 2022

Sözlü Tarih, Belgeler ve Telif Eserler Işığında Fettahoğulları Aşireti* *In the Light of Oral History, Documents and Copyrights Fettahoğulları Tribe*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1115551>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
11.05.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
23.06.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.06.2022

Asya Studies

Emine Sekili
Yüksek Lisans Öğrencisi /
Kahramanmaraş Sütçü İmam
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Tarih ABD, Yakınçağ
Tarihi Bilim Dalı,
eminesekili70@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-9706-7743>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmektedir.

Öz

Sosyal bir yapıdaki farklı sektörlerin varlığı, Anadolu toplumlarında çoğu zaman oymak, klan veya aşiret olarak ortaya çıkmıştır. Bu yapılar, genel toplum içinde kendilerine verilen vazifeleri yerine getirdikleri gibi kendi içinde de değişik vazifeler ve aile temelli farklılıklar sergileyerek toplum hayatının işlerliğine katkı sunmuşlardır.

Toplumsal göçlerin tetiklediği demografik yapı değişimleri, devletlerin yıkılmasına ve yeni devletlerin kurulmasına sebep olduğu gibi bazen de derebeyi olacak kadar büyüyen ve güçlenen bazı aile ve aşiretlerin yıkılmasına veya dağılmasına sebep olurken bazen de daha önce zayıf düşmüş ailelerin toparlanmasına ve güçlenmesine sebep olmuştur. Bu yapılardan biri olarak Fettahoğulları aşireti, köken olarak Orta Asya'dan göç eden bir aşiret olarak bilinmektedir. Kaynaklar, Türkmen aşiretlerle göç ettikleri ve ilk etapta Küfe şehrine yerleşerek Müslüman olduklarını kaydetmektedir. Daha sonra Anadolu'ya göç eden aşiret, doğuda hâkimiyet süren Bedirhan Mirleri ile anlaşamadıkları için Osmanlı Devleti tarafından bir süre Van'da iskana tabi tutulur. Daha sonra aşiretin bir bölümü Urfa ve Siverek taraflarına gönderilirken diğer bir bölümü de Rumların yoğun olarak yaşadıkları Trabzon taraflarına yerleştirilir. Bu bölgeye yerleştirilen Fettahoğulları bu bölgenin Türkleştirilmesine katkılarda bulunur. Sonraki dönemlerde büyük kabileler hâlinde Maraş yöresine göç eden Fettahoğulları, 20. yüzyıla geldiğinde köken araştırmasına girerek yeniden bir aile ve aşiret olarak toparlanmaya başlar. Son dönemlerde kurdukları dernek ve sosyal kurumlarla varlıklarını hâlâ devam ettirmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Fettahoğulları, Aşiret, Osmanlı

Abstract

The existence of different sectors in a social structure has often emerged as a tribe, clan or tribe in Anatolian societies. These structures have contributed to the operability of social life by exhibiting different duties and family-based differences within themselves, as well as fulfilling the duties assigned to them in the general society.

Demographic structure changes triggered by social migrations caused the collapse of states and the establishment of new states, and sometimes caused the destruction or disintegration of some families and tribes that grew and became strong enough to become overlords, and sometimes caused the recovery and strengthening of previously weakened families. As one of these structures, the Fettahoğulları tribe is known as a tribe that originally migrated from Central Asia. Sources record that they migrated with Turkmen tribes and settled in the city of Kufe in the first place and became Muslims. Later, the tribe, which migrated to Anatolia, was subjected to settlement in Van for a while by the Ottoman Empire, as they could not come to terms with the Bedirhan Mirleri, who were dominating in the east. Later, a part of the tribe was sent to Urfa and Siverek, while another part was settled in Trabzon, where the Greeks lived intensely. Fettahoğulları settled in this region contributes to the Turkification of this region. Fettahoğulları, who migrated to the Maraş region in large convoys in the following periods, started to regroup as a family and tribe by entering the research of origin in the 20th century. They still continue their existence with the associations and social institutions they have recently established.

Keywords: Fettahoğulları, Tribe, Ottoman

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Sekili, E. (2022). Sözlü Tarih, Belgeler ve Telif Eserler Işığında Fettahoğulları Aşireti. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(20), 273-292.

GİRİŞ

Anadolu'ya yerleşen nüfusun tarihî geçmişi, demografik açıdan yerleşimcilerin köken olarak nereye dayandıkları ve bu yerleşik kitlelerin sosyopolitik açıdan ne anlam ifade ettiği önemlidir. Nitekim tarihi milattan çok öncelere dayanan Anadolu'nun içinde hangi milletleri barındırdığı, onların Anadolu topraklarına bıraktıkları tarihî ve kültürel mirasın bilinmesi bilimsel çalışmalar için önemli görülmektedir.

Toplumsal göçlerin tetiklediği demografik yapı değişimleri, devletlerin yıkılmasına ve yeni devletlerin kurulmasına sebep olduğu gibi bazen de derebeyi olacak kadar büyüyen ve güçlenen bazı aile ve aşiretlerin yıkılmasına veya dağılmasına sebep olurken bazen de daha önce zayıf düşmüş ailelerin toparlanmasına ve güçlenmesine sebep olmuştur. Bu aşiretlerden biri olarak Fettahoğulları, bir göç sebebiyle yerlerinden olmuş ve sonunda Anadolu topraklarına kadar devam eden bir serüvenle yüz yüze kalmışlardır. Haklarında çok az bilginin elde edildiği bu aşiret, yaşadıkları bölgelerde devlete yararları olan ve Anadolu'nun Türkleşmesine ciddi katkılarıyla bilinmişlerdir. Şimdilerde bir dernek etrafında toplanan bu aşiret hem kendi aile soy kütüklerini çıkararak kendi varlıklarını koruma hem de bir dayanışma ruhu içinde geçmişte olduğu gibi Anadolu'nun kültürel mirasa katkıda bulunma düşüncesi etrafında çalışmalarını sürdürmektedirler. Çalışma, söz konusu aşiretin hem tarihî seyir içindeki durumunu ortaya koymak hem de yeni projeler kapsamında bu kültürel çalışmalara katkı sunma niyeti ile ele alınmıştır.

Aşiret

Aşiret sözcüğüne literatürde baktığımızda bu sözcüğün Arapça dilinde aşire sözcüğünden türediği ve topluluk anlamına denk geldiği kabul edilmiştir. Klan, boy veya kabile sözcüklerine denk gelen ve nadiren ekonomik ama çoğunlukla sosyal ve siyasi temelleri olan, dil uzmanlarının eşir veya aşira olarak belirttiği bir kavramdır. Aşiret kavramı için¹ Kamus-i Türkî adlı sözlüğe baktığımızda ise aynı asıldan çıkan, bir arada yaşamını sürdüren, birlikte hareket eden, birlikte konup göçen topluluk veya oymak olarak tanımlandığını görüyoruz. Cevdet Türkay ise aşireti, cemaat, oymak ve boy gibi kavramlar ile tanımlamıştır. Selahattin Çetiner ise aşireti tanımlarken köy altı mekânlar diye adlandırılan, aile, çadır, çiftlik, mezra veya şehir ve köyde yaşamının yanında, küçük aşiretler olarak adlandırılan, aile, tayfa, kabile gibi toplulukların birleşmesinden oluşur demiştir.² İsmail Beşikçi ise aşireti şöyle tanımlar “evlilik yolu ile meydana gelen akrabalık ve hısımlıkların bütünüdür”. Aşiret kabilelerin bir araya gelmesi ile oluşur diyerek aşireti tanımlarken kabile ve akrabalığa değinmiştir. Lale Yalçın ise aşiretin bölümlerine bağlı insanların bütününe ve sülalere aşiret demiştir. Lale Yalçın'ın aşireti tanımlarken düştüğü hata ise sülale sözcüğünün bölgede kullanıldığı anlamıdır. Sülale bir nevi aşiret demektir. Şehir hayatında halkın aşiret için kullandığı kelimelerden biridir.³

Ülkemizde aşiret deyince sadece doğuya özgü bir kavram olduğu akla gelse de ülkenin her bölgesinde Tahtacı, Kıpçak, Abdal, Kayı, Özbek gibi isimler ile birden fazla aşiret bulunmaktadır. Türkçede göçebe unsurlar için yaygın olarak kullanılmış olan bu sözcük, Osmanlı belgeleri ve kanunnamede genel olarak yörük veya konargöçer olarak kayıtlara geçmiş teşekküller, kabile, aşiret, oymak, mahalle, oba ya da aile, taif, cemaat olacak şekilde yukarıdan aşağıya doğru sıralanmıştır. Orhan Türkoğan, bazı aşiretlerin sonraları yerleşik hayata kısmen geçmiş olması ile ilgili yukarıda yazılı tanımın içine tarıma bağlı topluluklar ve yarı göçebelere de dâhil etmemiz gerektiğini ifade etmiştir.

Aşiretleri Meydana Getiren Unsurlar

Mal

Aşireti oluşturan *Mal* kavramı, Yalçın tarafından ‘Doğu illerinde kullanılan ve aşiretin meydana gelmesinde, aşiretin en küçük yapıtaşı olarak karşımıza çıkar. Mal, aile anlamına gelen daha çok bir anne ve babadan oluşan, içeride evli olanların sayısı olarak fazla olduğu ama buna rağmen evin en büyüklerine nispet edilen küçük gruplar’ şeklinde tanımlanmıştır.⁴ Ziya Gökalp ise Türk sosyolojisinde bu kavramın yerini Akev olarak ele alır. Ona göre aile ile kastedilen anne, baba, çocuklar, amca ve dedeleri içine alan geniş bir çerçevedir. Yalçın, Hakkârî’de akrabalık ve aşiret ilişkileri üzerine uyguladığı araştırmasında

¹ Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu’nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret yay. İstanbul 2005, s. 23.

² Selahattin Çetiner, *Sorunlarıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Gerçeği*, Mehmetçik Yayını, Ankara 2003, s. 99.

³ Lale Yalçın-Heckmann, *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*, İletişim Yay., İstanbul 2015, s. 135.

⁴ Yalçın, *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*, s. 134.

mal teriminin, antropoloji literatüründe klan sözcüğünün yerine kullanıldığını belirtmiştir.⁵ Mal sözcüğünü sülale anlamında kullananlar da bulunmaktadır.

Malbat

Malbat ve Kol aşiret kavramı için önemli iki kavramdır. Malbat, bir tanesi beş göbek olan birden fazla *Mal*'in birleşiminden ortaya çıkan topluluklara denir. Malbat düzeyine yükselmesi için yaklaşık olarak 100 yıl geçmesi gerekmektedir. Her bir göbek aşiretlerin hesabı ile 20 yıla denk gelir. Orhan Türkoğlu *Güneydoğu Kimliği* adlı eserinde bu kavramın sosyolojik olarak kullanımını Kol olarak ele almıştır.

Kabile

Kabile sözcüğüne aşiret kavramı çerçevesinde bakıldığında kolların birleşmesiyle meydana gelmiş topluluğa denir. Malbatların birlikteliği ile meydana gelmektedir ki bu anlamda kabile, daha geniş bir topluluk ismi olarak karşımıza çıkar. Örneğin; Şanlıurfa'da yaşayan birçok kabilenin bir araya gelmesi ile Düğer Aşireti oluşmuştur. Aşiret, Billiye, Sergevri, Lebentçiler, Karayiler ve Habiye gibi kabilelerin biraraya gelmesi ile Düğer Kabilesi adını almıştır. Nihayetinde vardığımız sonuç ise şudur; kabileler birleşerek aşireti oluştururlar. Aynı zamanda en güçlü kabile reisinin çevresinde toplanan kabileler de aşireti oluşturur. Aşiret yapılanmasında güçlü bir lidere dâhil ve bağlı olmakla birlikte, aşiretin içinde yazılı olmayan katı kurallar olduğunda görüyoruz.

Aşiretlerde Sosyal Örgütlenme

Aşiretler idari ve siyasi birlikler olarak görülür.⁶ Aşiret örgütlenmesinde en alt tabakadaki aşiret bireylerinde, aşiret ağalarından ya da reislerine kadar uzanan bir hiyerarşik yapılandırma oluşmuştur. Hiyerarşik yapının işlenmesi ve akrabalık ilişkilerinin çok sıkı olması aşireti disipline eder. Aşiret mensubu olanlar dış ilişkilere (aşiret dışında) fazla bağlı olmamalarına rağmen, iç ilişkilerinde bu disipline sıkı sıkıya bağlıdır. Aşiret ideolojisine göre bu hiyerarşik düzen tüm aşiret mensuplarınca kabul edilmeli ve saygı duymaları gerekmektedir. Çünkü ancak hiyerarşik düzenin kabullenilmesiyle aşireti alakadar eden herhengi bir konuda alınan kararlar uygulanabilir. Aşiret ile alakalı kararlar aşiretin önde gelenleri ve aşiret reisinin yaptıkları iştişare sonucunda alınır. Aşiretler, bu anlamda birbirlerine yardım etme, sahip çıkma, koruma-kollama, Anadolu'daki imece usulü gibi ve adına 'zibare' denilen bir yardımlaşma türüyle yardım etme işlemlerini kendi aralarında yazılı olmayan kurallar ile yerine getirmektedirler.

Özellikle doğuda yaşayan halk arasında sosyal yapı açısından aşiret kavramının devam ettiğine şahit olmaktayız ki bu yapı, yüzyıllardır devam edegelen örf ve adetlerin yazılı kurallar hâline gelmeden bir müeyyideye sahip olmasıyla farklılık arz etmektedir. Bu anlamda doğu illerindeki aşiret sosyolojisi, Marx Weber'in de değindiği 'geleneksel otoritenin etkin ve içkin olduğu toplumsal yapı sınıfında'⁷ yer almaktadır. Diğer bir yaklaşıma göre aşiretlerdeki sosyal yapı, kişiler arasındaki bir mecburiyete dayanır. Burada tek başına yaşayan birey, zaman içinde tek başına bir şeyler beceremediğini veya bazı işlerin üstesinden gelemediğini fark eder. Bunun sonucunda kişiler yardımlaşarak bir şeyler başardıklarına şahit olmaktadır. Bu durum, onları bir arada tutar, bu da aşiretlerin sosyal yapısını meydana getirmektedir.⁸

Aşiret Reisinin Görevleri

Bir aşiret ağası hangi yolla yönetime gelirse gelsin aşiret içerisindeki liderliğini ve saygınlığını devam ettirmek için bazı görevleri yerine getirmek zorundadır. Bu görevler kısaca şöyle sıralanabilir:

Aşiretin diğer aşiretlere karşı toprak bütünlüğünü korumak, can ve mal güvenliğini, aşiret içinde huzuru sağlamak, düzeni, hukuku düzene sokmak ve ihtilafları çözmektir. Bununla beraber aşiret ile komşu aşiretler veyahut hükümet ile ilişkileri düzenlemek, komşu aşiretler arasında çıkan ihtilafları çözmek için hakemlik yapmak, konukları ağırlamaktır. Bunlar arasında en önemli olanının ise kendi aşiret birliğini korumak olduğu söylenebilir.⁹

⁵ Yalçın, *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri*, s. 134; Ferhat Tekin, *Hakkâri Örneğinde Aşiret, Cemaat ve Akrabalık Örüntülerinin Modernleşme ve Kırsal Çözüm Sürecindeki Siyasal ve Toplumsal Sonuçları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2005, s. 7.

⁶ W. Haviland, *Kültürel antropoloji*, Kaknüs, İstanbul 2002, s. 313.

⁷ Weber, Marx, *Toplumsal ve ekonomik örgütlenme kuramı*, (Çev. Ö. Ozankaya), İmge Yay., Ankara 1995, s. 331.

⁸ Arkonaç, S.A., *Sosyal psikoloji*, Alfa Yay., İstanbul 2001, s. 256.

⁹ Ahmet Beydağı, 21.06.2021 tarihli görüşme.

Aşiretlerin Sınıflandırılması

Aşiretlerle ilgili yapılan sınıflandırmaların birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Gökalp bu konuda kapsamlı bir araştırma yapmıştır. Gökalp'e göre Araplar, Türkler, Yörükler ve Kürtlerde aşiretlerin ne şekilde sınıflandırıldığı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Aşiretlerin Çeşitli Şekillerde Sınıflandırılması

Araplar	Türkler	Yörükler	Kürtler
Al-iyal	Ayal	Yok	Yok
Şa'b	İl	Kabile	Aşiret
Batın	Tire	Oba	Oba
Amare	Bölük	Mahalle	Tarife
Kabile	Boy	Sülale	Kabile
Aile	Ocak	Yok	Zom
Fasile	Soy	Yok	Çadır
Semiye	YarımTire	Aile	Aile
Kavim	Uruk	Aşiret	Kol

Gökalp'in yaptığı sınıflandırma ile Özer'in Burukan aşireti üzerinde yaptığı araştırma örtüşmektedir.¹⁰ Aşiretlerin sosyal örgütlenmesi konusunda Özer; çadır, zom, tayfa, kabile, hanedan (aile), oba ve aşiret sınıflandırılmasından söz etmektedir. Birkaç tane *zom*'un bir araya gelerek obayı, obalar kabileyi, kabileler ise birleşerek aşireti oluşturmaktadırlar.¹¹

Osmanlı Döneminde Aşiret

Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Türk aşiretlerinin, Anadolu'nun fethi ile birlikte Orta Asya'dan Anadolu'ya göç etmiş Türk boylarının bir kolu olduğu bilinmektedir. Yüzyıllarca süren bu göç hareketiyle muhtelif Türk boy ve aşiretleri, Anadolu'nun Türkleşmesini sağlayan aşiretler olmuştur. Türklerin Anadolu'ya gelip buraları yurt tutma sürecini ortaya koymaları ise¹² Türk konargöçer toplulukları ve bu bağlamda aşiretleri etrafıca inceleyebilmemiz için gereklidir.

Doğu Anadolu ile Kafkasya'da yurt tutma çabası içinde Türklerin, Anadolu'ya Türk akınları İslamiyet'ten çok daha eski tarihlere kadar iner. Hun Türklerinin 395 tarihli Anadolu seferi ile Kafkasya üzerinden Azerbaycan ve Anadolu'ya Türk akınları yapılmıştır. Anadolu'ya ikinci bir Hun seferi 398 senesinde yapılmış ve ikinci büyük göç dalgası 466 senesinde gerçekleşmiştir. Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya yerleşen Ağaçeri Türk boyları Avrupa Hunlarına bağlıdır. 775-785 yılları arasında, Abbasi halifesi Mehdi, hilafeti döneminde Horasan şehirlerinin halklarından olan Türk ve İranlı pek çok grubu Anadolu'ya göndermiştir. Kendi isteği veya bu sebeple gelen Türkler, Erzurum, Malazgirt, Ahlat, Tarsus, Misis, Adana, Maraş, Diyarbakır, Silvan (Meya Farkin) ve Malatya şehirlerine yerleştiler. Maveraunnehir Türkleri, Anadolu'nun güney ve doğu bölgelerini kısmen de olsa iskân hâline getirmişlerdir. İki kalabalık göçebe topluluk olan Oğuzlar ve Karluklar XII. Yüzyılın birinci yarısında Maveraunnehir'de yaşıyorlardı. Bundan sonra Türk göçleri özellikle Horasan ve Türkistan'dan sürekli olarak devam etmiştir. Böylece, Türk nüfusu Anadolu'nun doğu ve güney bölgelerinde hiçbir zaman azalmamıştır. Bu dönemden itibaren Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyetinde bulunan Orta Anadolu'ya Türk komutanlar iki asır boyunca akınlarda bulunmuş, ancak Anadolu'nun Türkleşmesi Selçuklular döneminde olmuştur. 1141 yılında Türkistan Karahitayların eline geçti. Bunun sebebi Selçuklu Sultanı Sancar'ın Karahitaylara karşı Katvan'da giriştiği bir meydan muharebesini kaybetmesidir. Bu bölgede yaşayan Oğuz Türkleri, Afganistan, Azerbaycan, İran, Irak ve Horasan taraflarına, en nihayetinde Anadolu'ya doğru ilerlediler. Türkistan'dan Anadolu ve diğer İslam ülkelerine akın eden Türk boylarının akın nedenlerinden biri de XIII. asrın başlarındaki Moğol istilasıdır.¹³

Bu dönemde Moğol istilasının önünden kaçan Maveraunnehir, Horasan ve Azerbaycan'da yaşayan Türkmenler de Anadolu'ya geldiler. Büyük bir Türkmen kitlesi 1185 yılında Güneydoğu Anadolu'ya gelip yerleşmişti. Bu Türkmenler genellikle, Urfa, Musul ve Rakka dolaylarında kışlamakta olup bu bölgeye Horasan'dan gelmişlerdi. Merv ve Sarahs bölgesinde kalabalık hâlde yaşayan Oğuzlar'ın

¹⁰ Ahmet Özer, *Doğu'da Aşiret Düzeni ve Brukanlar*, Elips Kitap, İstanbul 2003, s. 67.

¹¹ Ejder Ulutaş, *Kanaat Önderi Bir Liderlik Fenomenolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul 2016, s. 316.

¹² <https://searchworks.stanford.edu/view/7683004>. 18.07.2021.

¹³ Orhan Türkdoğan, *Doğu Anadolu'nun Sosyal Yapısı*, Timaş Yayınları, İstanbul 1987, s. 19.

dağılması; 1173 yılında Harzemşahlardan Sultan Şah'ın Oğuzların yoğun olarak yaşadığı Serahs'ı ele geçirmesi sonucu olmuştur. Güneydoğu Anadolu'da yaşayan bu Türkmenler, dağılan Horasan Oğuzlarının bir koludur.¹⁴

Osmanlı devleti'nin toplum yapısı içerisinde aşiretlerin yerleşim biçimleri ve kimliği üzerinde az da olsa önemli araştırmalara rastlanmaktadır. Bunlardan bir tanesi *Kitab-ı Diyarbekriye* Adını taşıyan Ebûbekr-i Tihri'nin 1478 yılında kaleme almış olduğu eserdir. Bu eser esas itibarıyla Akkoyunlu tarihini anlatmaktadır. Bu kitapta, 15. yüzyılda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin etnik durumu hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Bu yörelerin bahsedilen eser sayesinde 15. yüzyıldaki tarihi coğrafyası da çizilebilmektedir.¹⁵

Sosyolojik bir olgu olarak aşiretler Osmanlı döneminde de göz önüne alınmış ve konu bütünlüğü ile kanunnamelerde de geçmiştir. Sosyal tarih ve kültürümüz hakkında Osmanlı Kanunnameleri ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Kaynak olarak maliyeden müdevver defterler, mühime defterleri ve tahrir defterleri gibi çok yönlü belgeler kullanılmıştır. Bunlardan özellikle tapu tahrir defterleri çok önemlidir. IV. Murat dönemine kadar tapu tahrir defterleri Osmanlı ülkesinde bulunan mezarlar, köyler ve yaylak, kışlak gibi kuruluşların dökümünü kapsamaktadır.¹⁶

Bey ve ağa niteliğindeki kişilerin geleneksel Osmanlı düzeni içerisinde, ekonomik anlamda düzenin yapısını etkilemedikleri görülmektedir. Avrupa'da egemen olan feodalite, bey ve ağalığın gelişmiş şekli olarak karşımıza çıkıyor. Bu özelliği, Osmanlı Devleti'nin ileriliğinin temelini oluşturmuştur. Eşitlik, adalet gibi büyük erdemlerin ve ilerlemenin en büyük engeli olan feodalite uzun süre Osmanlıda yerleşmemiştir. Celali İsyanları, ağalık ve beylik sisteminin Osmanlıda ortaya çıkışının en önemli tetikleyicisi olmuştur. Servetlerini toprağa yönelterek mevcut mülkiyetin sağladığı kuvvet, toprak düzeninde değişimleri de beraberinde getirmiştir. Osmanlı'nın yaşanan isyanlarla ve toprak mülkiyetindeki değişim ağaların ve beylerin devletin yerini alması ile sonuçlanmıştır.

Aşiret kavramının Avrupa'da ki derebeylik sisteminden farklı olması, Osmanlılarda aşiretlerin bir korku unsuru olarak algılanmanın önüne geçmiştir. Nitekim aşiretler, kendi içinde uyguladıkları yazılı olmayan kanunlarla kendi iç düzenini sağlarken, çoğu zaman devletin işleyişine müdahale etmez. Bununla beraber aşiretler, gerekli hukuki müdahaleleri de kendi iç bünyesinde kendisi gerçekleştirebilmektedir. Bu anlamda devletin de yükünü azaltma gibi bir gizli görevi de ifa etmiş olmaktadır.

Osmanlılarda etnik yapıları farklı olan birçok aşiret hayatini günümüze kadar devam ettirmiştir. Bu aşiretlerden bir olarak Fettahoğulları aşireti, üzerinde çalışma yapılmayan bir grup olarak bu makalemizin konusunu oluşturmaktadır.

FETTAHOĞULLARI AŞİRETİ

Fettahoğulları Aşireti'nin 592 yıllık tarihi genellikle kökeni babadan oğula aktarılan birtakım rivayetlere ve bazı yazılı kaynaklara dayanmaktan öte gidememiştir. Bunun nedeni de aşiret hakkında bugüne kadar ciddi bir araştırma yapılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Osmanlı arşivlerinde tasnifi yapılan evraklar içerisinde Abdulfettahoğulları, Fettahoğulları, Fettahlı aşireti, Fettahzade gibi çeşitli isim ve ifadeler, aile hakkında önemli bilgiler vermektedir. Fermanlar, Maraş tapu-tahrir defterleri, hüccet-i irade, sancak, tapu nüfus kayıtları, beylik beratları, silsilename belgeleriyle Osmaniye, Bahçe, Düziçi (Haruniye), Hasanbeyli, Maraş Helete yörelerinde yaşayan Fettahoğulları ailesinin 600 yıllık bu bölgedeki tarihini Osmanlı kaynaklı arşivlerden incelemek mümkündür.

Başbakanlık Osmanlı arşivindeki defter tasnifleri arasında müstakil olarak cemaatler ve yapılan iskanlar hakkında verilen hükümlerin kaydedilmiş olduğu defterler bulunmaktadır. Bu defterlerde aşiretlerin içtimai teşkilatları, iktisadi faaliyetleri, idarecilerin adları, yaylak kışlak mahalleleri ve ziyaret yaptıkları yerler ayrı ayrı incelenebilmektedir. Örneğin; Zülkadriye cemaatleri içerisinde Bulanıklı cemaati adı altında Abdulfettahoğlu Süleyman, Ömer ve Mustafa isimlerine rastlanılmaktadır. Bu kayıt incelendiğinde Zülkadriye cemaatlerinin isyan etmesi sonucu 22 cemaatten 50.000 kuruş ücret almaya karar verilmiş, bu ücretten de 500 kuruşun Bulanıklı cemaatinden Abdulfettahoğulları'nın hissesine düştüğü görülmektedir. Bu da bize 1707 yılında Bulanıklı cemaatinin bir kolunun İfraz da denilen bölgede yerleşik yaşadıklarını göstermektedir. 1563 yılına ait Maraş Tahrir defterlerine göre de bölgenin

¹⁴ Yazıcı, Nesimi, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2014, s. 447.

¹⁵ Kemal Çiçek, "Osmanlı Tahrir Defterlerinin Kullanımında Görülen Bazı Problemler ve Metod Arayışları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı: 97 (İstanbul 1995), s. 93-111.

¹⁶ Bu bölgelere ait şu defterlerde bu bilgilere rastlanılmaktadır. Bk. TKA, TD, nr. 76; nr. 131; nr. 136; nr. 146.

birçok yerinde Bulanıklı cemaatinin bir kısmının yerleşik bir kısmınınsa bölgede kışlayarak ziraat yaptıklarını görmekteyiz.¹⁷

1922 yılında Of'ta dünyaya gelen Aziz Hacı Fettahoğlu, akrabası olan 1899 doğumlu Ahmet Hacı Fettahoğlu'ndan Osmanlıca yazılmış bir köken defteri bulur. Bu defterin latin harflerine çevrilme tarihi 1920'li yılların sonlarına tekabül eder. Bastırılma tarihi ise 1996 senesidir ve *Silsilename* adıyla bastırılır. Kitapta okuduğumuz bilgilere göre 1920 ve 30'lu yıllarında bir araya gelerek ataları hakkında bilgiler veren Fettahlı'nın yaşlı insanların ortak görüşü "Biz Göktürk aşiretindeniz" cümlesiyle ete kemiğe bürünür. Bu bilgi ve görüşler ışığında Fettahlı ailesinin eski Göktürk Devletini kuran Aşina ailesi olduğu görüşü aşiret bireyler arasında kuvvet kazanır.¹⁸

Fettahoğulları ailesinden, Memiş Ağa isimli bir araştırmacı, 1834 senesinde kaleme aldığı silsilenamede şöyle anlatmaktadır: "Küfe şehrinden göç etmiş ecdadımızın asılları Göktürk aşiretindedir." MS 552-750 yılları arasında Orta Asya'da yaşamış olan Aşina (Kurt) ailesi Göktürk Devleti'nin de kurucusudur. Aşina ailesi 750 yılında Uygurların öncülük ettiği ve diğer Türk kabilelerinin dâhil oldukları saldırılar sonucu Orta Asya'yı Türkmenlerle birlikte terk ederek Irak'ın Küfe şehrine gelip yerleşmişlerdir. Bu şehirde İslamiyet'i kabul etmiş ve Abdülfettahoğulları ismini almışlardır. Aşina ailesi, daha sonraki göçlerle de o günkü yerlerinden ayrılarak değişik bölgelere göç etmişlerdir.

Fettahoğulları ailesi ile ilgili olarak araştırmalar yapan araştırmacı Cezmi Yurtsever, ailenin soyunun Göktürk hanedanlığına dayandığını ve o soydan geldiğinin kesin olduğunu ifade etmektedir. Yurtsever: "Göktürk Devleti'ni kuran Aşina ailesi Orta Asya'yı 750 yılında yapılan baskınlar sonucunda terk ederler. Küfe'ye gelip İslamiyet'i kabul etmişler ve isimleri Abdülfettahoğulları olarak değişmiştir. Daha sonraları ailenin Anadolu'ya yerleşme serüveni Van üzerinden devam etmiştir. Anadolu'dan, farklı yerlere dağılmışlardır. Hacı Fettahoğlu'nun soyundan gelen ve Trabzon'a yerleşenlere Kurt İbrahim Ağa denilmektedir. Osmanlı'nın Trabzon'u alması 13. Yüzyılda gerçekleşmiş ve sonrasında yöreye yerleşen Fettahlıların taşıdığı soy şöhreti sebebi ile aile "Kurt" ünvanını taşımaya başlamıştır. Stratejik önemi olan Gavurdağı vadilerinin arasında, Adana ve Maraş'ın ortasında bulunan yöreye 14. ve 15. yüzyıllarda yerleşen Fettahlı beylerinin özellikle Bahçe'de bulunan mezar taşlarındaki süslemelerin Orhun Anıtlarına olan benzerliği dikkat çekmektedir. Osmanlı Devleti adına, Adana valisinin hazırladığı Çukurova'nın güvenliği esas alınan fermana imza atan aşiret beylerinden biri de Gavur Dağı Ayanı Fettah Bey'dir.¹⁹

Abdülfettahoğulları Küfe'de yaşar ve sonraları Anadolu'ya göç edip, Van'a yerleşirler. Van'da güçlü beylerin (Bedirhanogulları) baskılarına dayanamayan aile baskılara dayanamayarak Anadolu'nun dört bir yanına dağılır. Ailenin bir bölümü Maraş'a gelir. Diğer kalabalık olan bir kol ise Trabzon şehrine doğru giderek burada Of ve Vakfikebir yöresine yerleşir. Maraş'a giden aileler Dulkadiroğulları'nın yakınında bulunan Helete bölgesine yerleşirler. Maraş'ın Osmanlıya bağlanmasından sonra Helete'de yaşayan aileden kopan bir parça Adana-Maraş-Halep kervan yolunun kavşağında bulunan bu günkü Bahçe ilçesine yerleşir. Fettahoğulları ailesinden olup Van'dan ayrılma kararı alan üçüncü bir grup ise Siverek, Mardin ve Diyarbakır yöresine yerleşir.

Yabancı ve Türk kaynaklarında ailenin izlerine rastlamak mümkündür. Örneğin, Türk beyliklerinin anlatıldığı bazı kaynaklardan Maraş Elbistan dolaylarında 1337 yılında bir beylik kurduklarını öğreniyoruz. Maraş, Elbistan'dan sonraki başkentleri olmuştur. Mısır ve Suriye, kuruluşundan itibaren Memluk İmparatorluğu'na 62 yıl, Osmanlı Devleti'ne ise 117 yıl bağlı kalmışlardır. Fettahoğulları'nın ataları Fatih'in Trabzonu alması ile beraber buralara yerleştirilmiştir. Türk beyliklerinden olan Ramazanoğulları ve Dulkadiroğulları yakın komşuluk kurulmuş, Osmanlı İmparatorluğu'na ise kız vererek akrabalık kurmuşlardır. Ailenin şeceresi 1836'ya kadar kayıtlıdır. Kaynaklarda belirtilen bilgilerin arasında tam bir bağlantı sağlanamamıştır. Bu durum araştırmayı yapanlar tarafından da "Tarihler ile anlatılan bazı olayların yakıştırıldığı veya tercüme eden tarafından bağlantı kurulmadığı" notu düşülerek açıklanmıştır.²⁰

Küfe şehrine yerleşerek burada bir müddet yaşadıkları ve İslamiyete geçtikleri rivayet edilen Fettahoğulları Küfe'ye yerleşmeden önce Orta Asya'dan çıkıp, Oğuzlar/Türkmenler arasından göç ederek Irak'a geldikleri anlatılan bilgiler arasındadır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin İskan siyaseti doğrultusunda ülkenin değişik yerlerine yerleştirilen ailenin çeşitli kollarından bazılarının Trabzon civarına, bazılarının Siverek tarafına gönderildiği, bir kısmının da Maraş bölgesinde kaldıkları görülmektedir. Antalya, Adana,

¹⁷ Mehmet Akif Terzi, *Gavurdağının Bulanık Tarihindeki Sır Perdesi*, Doğu Kütüphanesi İstanbul 2010, S. 5, ss. 69- 71.

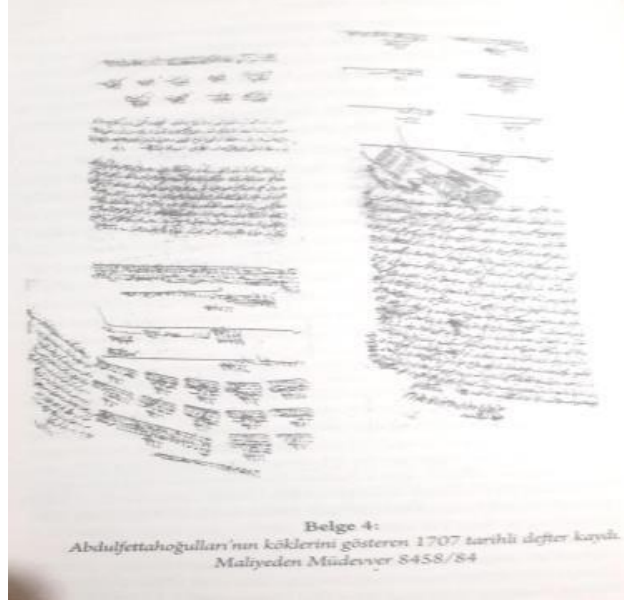
¹⁸ Çelikel, Ahmet, 24.07.20021 tarihli görüşme.

¹⁹ İrade-Dahliye (İDH), (BOA), 479/32171; 485/32697.

²⁰ Muzaffer İlhan Erdost, *Şemdinli Raporu*, Onur yay., Ankara 1987, s. 278-279.

Düziçi (Haruniye), Bahçe, Osmaniye, Hasanbeyli, Trabzon Vakfikebir ile Bayburt'un Yaz Yurdu Köyü'nde Fettahoğulları ile alakalı tarihi izlere rastlanmaktadır.²¹

Resim 1: Abdulfettahoğullarının Köklerini Gösteren

Resim 2: Fettahlı Aşiret Reislerinin Kullandığı Mühür 1707 Tarihli Belge Kaydı.²²

Fettahlı aşireti muhtemelen Selçuklular zamanında Küfe'ye yerleşmişlerdir. Fettahlı aşireti 14-16. yüzyıllarda Diyarbakır bölgesinde yaşamıştır. Bu bölgedeki halk üzerinde söz sahibi olan Bedirhan beyleri ile Cizre Hükümdarı ve Güneydoğu'daki aşiretler anlaşamadılar. Yavuz ve Kanuni dönemindeki Osmanlı yönetimi, Fettahlı aşiretini bir süre Van yöresinde iskâmı sağladı. Hem Doğu Anadolu'nun Türk kontrolünde kalmasını sağlamak, aynı zamanda İran'dan gelecek saldırıları önlemek için bu gerekliydi. 1600'lü yıllar ve sonrası Osmanlı'nın sosyal bunalımlar yaşadığı bir dönemdi. Bu dönem Fettahlı aşireti üç bölgeye dağıldı.²³

²¹ Haruniye (Düziçi)'de Fransız ve Ermenilerin Türk halkına yaptığı dehşet verici katliamlar, zulümler ve diğer konular için bk. Zeki Türker, *Düziçi-Haruniye'nin Kurtuluşu*, İstanbul 1997, Çelikel, Ahmet, 24.07.20021 tarihli görüşme.

²² Terzi, *Gavurdağın Bulanık Tarihindeki Sır Perdesi*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2010, s.7.

²³ <http://www.yavuzfettahoglu.com/blog/index.php/fettahoglu-ailesi>

1. Samsat ve Siverek'in Ölüm ağaç mezarası dolaylarına.
2. Rumların yoğun yaşadığı Trabzon'un Of nahiyesine ise Van'dan ayrılan bir diğer Fettahlı kolu yerleşti. Bu bölgenin Türkleşmesinde önemli rol oynamışlar ve zamanla Trabzon, Vakfikebir yöresine dağılmışlardır. Of yöresi Ayanları (derebeyleri) olarak 1600'lerden sonra görev yapmışlardır. Günümüzde de aynı yörede izlerine rastlanan Hacı Fettahzadeler, Kaldırımogulları aileleri Trabzon yöresi Fettahlı aşiretinden geldikleri varsayılmaktadır.²⁴
3. Fettahlılar Maraş yöresine 1600 senesinde kalabalık bir grup olarak gelmiş ve Bayazıt Beylerinin koruması altına girmişlerdir. Maraşlı Bayazıt Beylerinden Kalender Ağa ile Heleteler Beyi Mirza Ali'nin devlete yardımcı olması istenmiştir. Bu olay 1689 yılına denk gelmektedir. O yıllarda Fettahlı'nın yerleşim yeri Halete'dir. Başka bir Fettahlı Beyi olan Payas taraflarında silahlı adamlarıyla Yusuf Ağa oğlu Abdülfettah Ağa'dan devlete asker göndermesi, yörenin güvenliğine yardımcı olması istenmiştir.²⁵

Siverek-Samsat Civarında Fettahoğulları

Fettahlar, Osmanlı'nın uyguladığı iskân politikası nedeni ile Anadolu'nun birçok farklı bölgesine yerleştirilmişlerdir. Çoğunlukla yönetici sınıfına mensup bir aşiret ya da aile olarak tanınmaktadır. Ellerinde şimdi dahi mevcut bulunan belge ve fermanlardan ailenin Siverek bölgesine de yerleştirildiğini açıkça öğreniyoruz. Mutasarrıf Diyarbakır Alay Beyi Abdülfettahzade Mehmet'in Siverek ve Samsat bölgelerinde Malikane (kayıdî hayat şartı ile tasarruf) sahibi oldukları Hicri 1144 tarihli belgede belirtiliyor. O dönem uygulanan ordu ve toprak sistemi gereği, elinde bulunan toprakla orantılı olarak seferde 1000 tımar askeri ile Bağdat muhafızının hazır olduğu belirtilmektedir.²⁶

Dersaadet'e (İstanbul) ulaşan şikayetler arasında, bölgedeki diğer aşiretler ve toprağı işleyen halk arasında yaşanan anlaşmazlıklar olmuştur. Bizler ise bunu ve Sultan tarafından ikaz edildiklerini belgeler aracılığı ile öğreniyoruz. "Keşkül" adlı esere baktığımızda ise Fettahların son dönemlere kadar Siverek'te etkin olduklarını görüyoruz. Bunu Osmanlı devletinin uyguladığı iskân politikaları sonucu çeşitli bölgelere yerleştirilen Fettahlıların son dönemlerine denk geldiğini yine belgelerden öğreniyoruz.²⁷

Fettahlıların ecdadından ve ulemadan oldukları bilinen ve türbelerinin hâlen dahi halk tarafından ziyaret edildiğini bildiğimiz, Abdal Ağa ve Hacı Muhiddin Efendiler için H. Bahaddin Fettahlı tarafından Abdal Ağa türbesi ve kabristanı yeniden düzenlenmiş ve yanında Fettahlı Abdal Ağa Camii yaptırılmıştır. "Fettahlı Ailesi" Sivereğin en eski ailesi olarak bilinir. Ayrıca elinde bulunan, bu aile mensupları adına yazılmış Osmanlı Berât'larından olan bir belgede, Osmanlı toprak sistemi ve bu sistemin Siverek'te uygulanışı ile ilgili önemli bilgiler mevcuttur.

Bu belge Hicri 1144 tarihli olup Samsat ve Siverek bölgesinde Bağdat muhafızı Vezir Ahmet Paşa yanında, Diyarbakır Alay Beyi Abdü'l-Fettahzade Mehmet'in 1000 nefer tımar askeri ve babası Diyarbakır Alay Beyi Abdülfettah'ın tımar erbabı ile sefere hareket için hazır olduğu anlaşılmaktadır. Bu belgede kısaca; reayaya zulmettiğine dair şikayet üzerine Abdülfettahzade Mehmet'in tasarrufunda olduğu devlet hazinesinin kendisinden alınarak daha önceki mutasarrıfı (belgede Seyit Gazi Bey adında birisi olarak belirtilmektedir.) ile şikayetçi Büziği (Baziki aşireti) aşiretinden Ali Bey ve Ebubekir'e 2500 gurus muaccel kira bedeliyle verildiği anlaşılmıştır (No.8/14). Sonradan yapılan araştırmaların nihayetinde Fettahlıların işlettiği topraklar, yapılan şikayetin asılsız olduğu anlaşılınca kendilerine geri verildiği belgede belirtilmektedir.

Fettahlı aşiretine ait Hicri 1151 tarihli başka bir belgede özetle "*Siverek Sancağı dâhilinde Üsve nahiyesinin Urgur karyesinde 2000 akçelik tımara sahip Hüseyin'in, Alay Beyi Mustafa'nın da arzı ve yine erbab-ı timardan başka bir Hüseyin'in ihbarı ile Sefer-i Hümayun'a katılmadığı sabit olduğundan sahip olduğu tımarın kendisinden alınması*" hakkında bir ferman gönderilmiştir. Fettahlı Ailesine ait yukarıdaki belgede devlet için lazım olan askerin bir kısmının temininin tımar sistemi ile olduğu açıkça görülmektedir. Siverek'ten çeşitli seferlere asker gönderildiğini belgeleyen bundan başka ve farklı kaynaklar da mevcuttur. Bunlardan birisi de 966/968-1558-1560 tarihli ve 3 numaralı "Mühimme" defterinde geçendir. Bu konuda Diyarbakır Beylerbeyliği'ne gönderilen bir fermandaki durum benzerliği dikkat çekmektedir.

²⁴ Terzi, *Gavurdağın Bulank Tarihindeki Sır Perdeleri*, Doğu Kütüphanesi İstanbul 2010, s. 5, 69, 71

²⁵ <http://cezmyurtsever-osmaniyetarihi.blogspot.com.tr/2010/10/fettahlı-ailesinin-tarihi-yuruyusu.html>

²⁶ 5 nolu Mühimme defteri, 966/968-1558-1560, 3.

²⁷ *Fettahlı mühimme defteri*, Hicri 1151, 21/3.

“Diyarbakır Beylerbeyine, Arap eşkiyanın Basra’ya yeniden saldırma ihtimali üzerine, bunu defetmek için Van, Ergani ve Siverek’ten Basra’ya gönderilmesi emir olunan asker ile kürekçi, zahire, toprak, demir, tel, kalay vs. hakkında gönderdiği mektubun alındığı; bundan sonrada aynı şekilde kendisine emrolunan hizmetlerin yerine getirilmesinde gerekli gayreti göstermesi ve bildirmesi lazım gelen bilgileri de arz etmesi.”²⁸

“Silahlı süvari zabite verilen, H.1119 tarihli belgede ve tımarın bir üstü olan Zeametın Siverek’te varlığı ile alakalı bir mesele şu şekilde geçmektedir: “Siverek Sancağı’nın İn Nahiyesine bağlı Halebi karyesi’nde 20.000 akçelik zeamete sahip İsmail orta boylu ela gözlü açık kaşlı (belgede kimlik tarifi bu şekilde yapılmaktadır) tezkiresini kaybetmiş olduğu için Dersaadet’e müracaat etmiş olduğu anlaşılmaktadır. İsmail’e, Alay Beyi’nin bayrağı altında sefere katılması şartıyla 20.000 akçelik zeameti için kendisine yeniden tezkire verilmiştir.”

Bu belgelerin genelinde göze çarpan bu tip şikayet ve çekişmelerin çokça olduğudur. Osmanlı Devleti’nin de bozulmanın farkında olduğunu Siverek’teki Fettahlı ailesine ait beratlardan öğreniyoruz. Her beratın mukaddimesinde mutlaka nasihatlere yer verilmiştir. Bunun aksaklıkların düzeltilmesi için verildiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki;

H.1230 tarihli bir beratın önsözünde; *“Şam, Halep, Diyarbakır, Mardin, Adana, Ayıntab, Malatya ve Tokat bölgelerinde ve diğer bölgelerdeki mahallerin (Mir-i Maktua) tasarrufu bazı devlet ricali ile vilayet ileri gelenlerinin (Ayân) elinde olduğu ve bunların da üzerlerine düşen görevleri yapmadıkları, köylerdeki reayayı perişan ve rencide ettikleri”* dile getiriliyor. Bu uyarılardan sonra nasihat olarak bu köylerin üzerlerine düşen işleri yapıp vergilerini verdikten sonra rencide edilmemeleri istenmiştir.

Mutlu Fettahoğlu ile yapılan görüşmede Kahramanmaraş ili Helete kazasında bulunan Küpelikılıç, Kömekoz, Göksu, Tekküpeli olarak adlandırılan soyadlarına dikkat çekilmiş ve *“Bu dört ailenin akrabalıklarının olduğunu bilmekteyiz. Yine bu aile fertleri ile yapılan görüşmeler neticesinde ilk aile toplantısının Helete’de yapıldığını, bu ailelerin soyunun Nurhak ilçesinde yaşamış olan Küpeliğa’ya dayanmakta olduğunu, Van’da yaşayan Fettahlılar’ın Helete’ye gelmeden öncede bir kısmının Van’da bulunan Bedirhanogulları ile anlaşmazlığa düşüp Helete, Siverek gibi yerlere yerleştiklerini bilmekteyiz.”²⁹* ifadelerine yer vermiştir.

Çukurova Bölgesinde Fettahoğulları

Şu an Osmaniye iline bağlı bulunan ve daha sonra ilçe olan Bahçe kasabası, Karkamış eyaleti hududu içinde eski ismi Atnus, Mestas geçitlerinin birleştiği yerde ileri karakol kalesi harabesi üzerine inşa edilmiş, miladi 640 yılında Hz. Ömer’in hilafeti zamanında Halid Bin Velid ile Şarkî Roma imparatoru Herakles arasında zuhur eden isyan neticesinde Kumandan Halit tarafından zapt edilmiştir. Bilahare bu mahal Selçuklu hükümdarlarından Kılıç Arslan’ın eline geçmiş, 1441’de validesi Döndü Hatun namına bir mescit ve bir minare inşa edilmiştir. Mescit yıkılmış ancak minare hâlen ayaktadır. Minarenin bir eşi de Maraş’ta şekerli caminin minaresidir. Bu mahal, Ramazan Oğullarının hükmü altında iken, Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferine azimeti sırasında zapt edilmiştir.³⁰

1700’lü yıllara rastlayan durum ise şöyledir; Fettahlı’ya bağlı Bulanık nahiyesinde "Ayan" durumunda derebey olarak görev yapmaları işte bu yıllara dayanır. Adana’ dan Maraş’a giden kervan yolunun güvenliği sağlama, yöre halkından vergi toplama görevleri arasında idi. Gülek boğazından Halep’e doğru uzanan kervan yolunun Gavurdağları vadilerindeki güvenliğinin sağlanması görevi Fettahoğullarına verilir. Bu tarihte Fettahoğulları beylerinin resmi sıfatı “Gavur dağı Ayanlığı”dır ve bölgenin yönetimini 1700-1865 yılları arasında ellerinde bulunduran Fettahlı beyleri ayanlık statüsünde

²⁸ 5 nolu Mühimme defterindeki belgenin orijinali (Mühimme Defterleri, Osmanlı döneminde Sadaret (Başbakanlık) dairesinde tutulan, önemli kararların ve yazışmaların kayıtlarının tutulduğu bir çeşit Bakanlar Kurulu defteridir.

²⁹ Mutlu Fettahoğlu ile 13.11.2017 yılında yapılan görüşme.

³⁰ Ahmet Fettahoğlu, 14.11.2017 yılında yapılan görüşme.

yarı bağımsız hükümet durumundadırlar.

Bulanık kazası; Gâvur Dağı'nın Ceyhan Nehri'nin Ulaşlı Dağları'na kadar olan kısımda Maraş eyaletine bağlı olan, batıdan Çukurova'ya güney kısmından da Ulaşlı Dağlarına bitişiktir.³¹ Çukurova ve Maraş ovasını birbirinden ayıran Gavur Dağı'nın geçit veren nadir yerlerinden birisi olan kaza Fettahoğlu Bey'inin de konağının bulunduğu yerdir. Ağca Bey bölgenin güvenliğinden sorumludur. Bölge aşiretleri arasında oldukça saygın bir yeri olan Ağca Bey, başı sıkışan ve yardıma muhtaç olanların uğrak yeri olmuştur. Ağca Bey kendinden istenen yardımı ne pahasına olursa olsun geri çevirmez, bu tavrından dolayı Bab-ı Ali ile zaman zaman ters düşmüştür. Ölümüne de kendisine sığınanları koruması sebep olmuştur. Mısır'da Fransızlarla yapılan savaşta orduyu bırakıp kaçan Maraş Valisi İsmail Paşa, Maraş'a girmek istemiş ancak halk savaştan kaçan bir valiyi kabul etmeyip Maraş'a girmesine direnince Antep taraflarına çekilerek buradan da gizlice Gavur Dağları'na gelmiş ve Bulanık ayarı AğcaBey'e sığınarak canını zor kurtarmıştır.³²

Şu anda Bahçe ilçe mezarlığında bulunan Ağca Beye ait kümbet mezar taşındaki yazılarda "Hanedan'ı kadimden Abdulfettahoğlu..." şeklinde devam eden yazı; bahsi geçen aile hakkında çok eski yönetici aile anlamına işaret çekmektedir.

Kasabanın konumundan dolayı, orduların yürüyüşü istikametinde olması ve mevkilerinin ehemmiyetleri dolayısıyla tarihi birçok hadisat ve vakasına sahne olmuştur. Bu kasaba bir mezra ve bir bahçe hâlindeyken 1831'de Osmanlı Devleti'ne isyan eden Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa idaresindeki ordu Osmanlıyı hezimete duçar ederek diğer yerlerle beraber burayı da istila etmiş, 1839'da buradan çekilmiş ve 8 sene Mısır'ın idaresinde kalmıştır. Kasaba 1850 tarihinde Maraş sancağına bağlı Kızıl yer nam-ı diğer Bulanık Bahçe namına mütesellimlik ile idare edilmiştir. Bu kazaya Türkmen adında yerleşen bir aşiret, bu aşiretin adı Fettahoğulları, bu aileden Ağca Beyoğlu Ahmet Bey de ilk mütesellim olmuştur. 1860'ta Sultan Abdülmecid zamanında Derviş Paşa kumandasında gönderilen Kuva-i İslahiye, Ahmet Bey'i kaza mütesellimliğinde ibka, 1871 yılında aynı sancakta irtibatı kalmak üzere kazaya tahvil edilmiş ve ilk kaymakam olarak da o tarihte Darendeli el Hacı Bekir Bey isminde bir zatta yin edilmiştir. 1878 tarihinde bu kaza Adana vilayetinin Cebelibereket Sancağı'na bağlanmış ve isim Bahçe kazası olarak değiştirilmiştir. Halen de bu isim geçerlidir.³³

19.yy'ın başlarında Fettahoğullarının "ayanlık" yaptıkları dönemde Anadolu'nun büyük bir kısmında olduğu gibi Çukurova ve özellikle Gavur dağlarında ferdi hareketler baş göstermiş asayiş iyiden iyiye bozulmuştur. Türkmen beyleri ve aşiretler vergi yükü altında fazlasıyla ezilmişlerdi. Bu durum isyanları da beraberinde getirmiştir. Hac ve tüccar kervanlarının Adana'dan ötede "Halep Yolu" olarak tanımlanan güzargahın Misis-Payas yöresinde Osmanlı devleti güvenliği sağlayamıyordu. Küçükhalioğlu Halil, Gavur dağları ve Payas yöresi derebeyi emrindeki yüzlerce eşkiya ile yolları basıyor, kervanları soyuyordu. İskenderun sahillerinde güvenlik tehlikeye girmişti. İstanbul'dan Adana'ya ulaşan Süre-i Hümayun Kervanının sahillerinde gemi ve kayıkların Suriye sahillerine taşınmasına karar verilmişti. "Devlete yardımcı olur düşüncesiyle" Küçükhalioğlu Halil'e (Özerili, Payas) Mirimiranlılığı görevi bile verilmişti. Ancak Halil yine baskınlarına devam ediyordu. Bir müddet sonra, hâlâ bu durum devam ederken, Halil'in yerine geçen Mıstık'ın üzerine askeri hareket düzenlenir. Mıstık, Fettahoğulları korumasındaki Gavur dağlarına sığınır. Bayezidlilerden olan Kalender Paşa'dan olaydan sorumlu tuttuğu Ağca Bey'i yakalayıp cezalandırmasını isteyen Maraş Valisidir. Ağca Bey'in suçsuz olduğunu düşünen Kalender Bey operasyonu yavaşlatır. Bunun üzerine Kalender Paşa görevinden alınıp Girit'e sürülür. Ağca Bey de geçici olarak affedilir. 1816 yılının 23 Eylül'ünde Halep Valisi Celalettin Paşa Maraş Kaymakamı olan Hakkı Mehmet Ağa hakkında eski Maraş müftüsü Abdullah ve Hasan Efendiler tarafından yapılan şikayetlerin nefsaniyetten kaynaklandığına ve suçlamaların asılsız olduğuna dair sadarete bir tahrirat göndermiştir.³⁴

Maraş'a doğru giden Adana valilik kervanı Gavurdağları eteklerinde 1854 senesinde saldırıya uğrar. Saldırıda 40'a yakın askerini kaybeder. Olay mahaline ise "Kanlı geçit" adı verilir. Gavurdağları eşkiyalarının saldırıyı yapmasına ve kervanın Fettahlıları ziyarete gitmekte olduğu bilindiği hâlde suçlanan Fettahoğulları olmuştur. Gâvur dağı kaypak ağaları Fettahlı beylerine her daim husumet beslemişlerdir Şikayetin, eksik soruşturma ve iftira sonucu yörenin güvenliğini sağlayamadıkları için

³¹ Cevdet Paşa, *Tezâkir*, s.128

³² *Fettahlı mühimme defteri*, Hicri 1151, 21/3.

³³ İlyas Gökhan vd., *Osmanlı Dönemi Maraşın İdari Tarihinde Dulkadirli ve Bayezidli İdareciler (1700-1850)*, Çaltış Ofset Matbaacılık İstanbul 2013, s. 238.

³⁴ Gökhan vd., *Osmanlı Dönemi Maraşın İdari Tarihinde Dulkadirli ve Bayezidli İdareciler*, s. 239.

Fettahoğullarının cezalandırılması ile nihayete erer. İstanbul'dan yola çıkan infaz memurları Adana ve Maraş valilik askerleriyle birlikte Gavurdağlarına gelir. Fettahlı Ağca Bey'in oğulları Ahmet ve Mehmet Beyler teslim alınır. İnfazlarına karar verilen beyler,

Bahçe'de babalarının yapmış olduğu caminin önündeki çınar ağacında Ahmet ve Mehmet bey'in idamı infaz edilir. Fettahlı ailesi olaydan dolayı derin üzüntü içerisindeydi. Bu acı olayın ardından mutluluk verecek bir olay gerçekleşir; Fettahlı Mehmet'in eşi bir erkek çocuğu dünyaya getirir, çocuğa dedesinin ismi Ağca Bey adı verilir.³⁵

İdam edilen ata dedeleri için ayrı ayrı mezar yaptırılır. Hece taşından yapılan mezarların üzerinde hayat hikayeleri bulunmaktadır. Türbelerin üzerinde de "şehid olmuşlardır" ibaresi yazılıdır.

Resim 3: Ağca Bey Mezarı ve Kümbeti ile Ağca Bey Camii Bahçe/Osmaniye

Resim 4: Ağca Bey Cami Bahçe/Osmaniye

Bahçe nahiyesi Torosların Ergenekonu olarak kabul edilir. Fettahoğulları idam olayından sonra, coğrafi yapısından dolayı parçalanarak ayrılırlar. Ayrılan bir kol Hasan Bey önderliğinde Hasanbeyli'ye

³⁵ Ahmet Fettahoğlu, 14.11.2017 yılında yapılan görüşme.

yerleşir. Kullanılan Hasanbeyli adı buradan gelmektedir. Duran-Yusuf-Hanifi Ağa kardeşler Hasanbeyli, eski adıyla Haruniye, şimdiki ismiyle Düziçi-Osmaniye ve Adana'ya dağılanlar olmuştur. Bunlar Ağca Bey neslinden gelenlerdir.

Kozanoğlu olayları olarak Edebiyatımızın Halk şiirleri alanında rastladığımız olaylarda da Fettahlıları görmekteyiz.³⁶ Çapanoğullarından bir bey olan Necip Paşa ile Kozanoğlu'nu karşılıklı konuşturmuştur. Dadaloğlu, bir şiirinde: Bu şiirinde bölgedeki Fettahlı etkisini şu mısralarda görmekteyiz:

HASANPAŞA	KOZANOĞLU
“Kozanoğlu, yapma benimle inadı Dedem, deden ile bir dem sınadı Bizim kovduğumuzun kalmaz kanadı Pençe vurup ciğerini çekmem var”	“Derebeyiyim demenendim yoktur Sorun aşirete seçerem çoktur Elde yalın kılıç çarka çalaktır Alkanını Adana'ya dökmem var”

DADALOĞLU:

“İssız kalmış Fettahlı'nın dağları
Dikiş tutmaz kalan bunun çağları
Dadaloğlum çakıştırır beyleri
İkinizin bir maskına bakmam var”

Kurtuluş Savaşında Fettahoğulları

Fettahoğullarının bir bölümü, Kahramanmaraş ve Osmaniye çevresine yerleşmişlerdir. 1918'de Çukurova bölgesinin Fransız kuvvetleri tarafından ele geçirilmesi sürecinde düşmana karşı mücadelede etkin bir rol almışlardır. Bu bağlamda Fettahoğullarının da yardımıyla Ermeni ve Fransız kuvvetleri bölgeden çıkarılırken bu savaşta Fettahoğulları, Mustafa Kemal ve silah arkadaşları ile beraber hareket ederek bu savaşta farklarını ortaya koymuşlardır. Fettahoğulları, bir süre sonra Batı Cephesinde savaşa katılmış ve Anadolu'dan Yunanlıların çıkarılmasında büyük başarılar göstermişlerdir. Nitekim bu başarılar, aile mensuplarına Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Mustafa Kemal Atatürk'ün etkisiyle İstiklal Madalyaları kazandırmıştır.³⁷

16 Mayıs 1916'da Leningrat kentinde İngiliz ve Fransızlar bir anlaşmaya imza atmışlardır. Bu anlaşma gereğince İngiliz tarafı Irak, Filistin bölgesini; Fransız tarafı da Güney Anadolu ve Suriye bölgesini işgal edeceklerdi. Buna bağlı olarak Mersin ile İskenderun limanları gibi iki stratejik limanla beraber Ergani maden ocakları, Çukurova bölgesindeki pamuk arazileri Fransızlara kalacaktı. Anlaşma gereğince Fransızlar 11Aralık 1918 yılında Dörtöyl, 17Aralıkta Mersin merkezi 1500 kişiden oluşan bir orduyla, 19Aralık 1918'de ise Tarsus ilçesini, 21 Aralık 1918'de Adana merkezi işgal edecekti. Bu işgal hareketi, aynı dönem itibariyle hem güney hem de kuzey bölgelerine doğu genişlemeye devam etmiştir. Daha sonraki dönemde 1919 15 Ocak ayında Antep, 1919 22 Şubat'ında ise Kahramanmaraş İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Nitekim şehir daha sonra kısa bir direnişten sonra düşman kuvvetlerinin eline geçmiştir.³⁸

Fransız kuvvetler ilk olarak ele geçirip işgale tabi tuttıkları yerlerin mülki amirlerinin görevlerine son vermiş onların yerine Fransız ve Ermenilerden seçilen kişileri atamışlardır.³⁹ İşgalle beraber oluşan sıkıntılı durumun ciddiyetini fark eden yöre halkının büyük bir kısmı Anadolu'nun iç taraflarına göç etmiş, diğer bir kısmı ise aileleri ile birlikte dağılık alanlara sığınmışlardır. Bu savaş ortamında yerel halk kendilerine korumak için değişik yerlere göç ederken, diğer taraftan Adana bölgesine yerleşmeye çalışan Ermeniler, bu alanlarda kendilerine bir devlet kurma gayreti içine girmişlerdir. Nitekim Çukurova bölgesinde hayatlarına devam eden Ermenilerin meydana getirdiği çeteler ile Fransız askerleri, 19-24 Aralık 1918'de Osmaniye, Bahçe ve etraf beldeleri işgale başlamışlardır.

Osmaniye ile beraber Bahçe ele geçirildikten sonra, Ağcakoyunlu köyü yanında yer alan Yarbaşı istasyon çevresi ile demiryollarının kontrolünü ele geçirmek için Ermeni ve Fransız askerlerinden oluşan bir tabur asker yerleştirilmiştir. Fransız birlikleri, Haruniye'deki Ermeni mahallesi ve civarına bir bölüm

³⁶ Bkz. A. Esat Bozyiğit, *Halk Şiirimizde Kozanoğulları Olayları*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürü Araştırmaları-Türk Ansiklopedisi. Kozanoğulları Maddesi. Not. c. 22, s. 259 – 260.

³⁷ Necati Demir, “XX. Yüzyılın Başlarında Doğu Çukurovada Fırtınalı Hayat ve Fettahoğulları”, *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 3(1).

³⁸ Geniş bilgi için bk. Ahmet Eyicil, “Maraş Savunması”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, s. 61, C. XXI, Mart 2005).

³⁹ Çelikel, Ahmet, 24.07.20021 tarihli görüşme; Fransız-Ermeni iş birliği konusunda geniş bilgi için ayrıca bk. Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi, C. IV, Güney Cephesi*, Ankara 2009, s. 219.

Ermeni askerini konuşlandırmışlardı. Nitekim kaynaklar, Fransızların, Haruniye, Osmaniye ve Bahçe'ye kendi askerî kamuflajlarını giydirdikleri 1000 kişilik Ermeni askerin yerleştiğinden bahsetmektedir.⁴⁰

Hasanbeyli, Bahçe ve Haruniye'de⁴¹ Ermenilerden meydana gelen askeri birlikler, halkın mallarına ve tarlalarına el koymuş, evlerini yakmışlardır. Bunun üzerine yerel halk, korku içinde dağlara kaçmaya başlamıştır. O dönem için bu göç olayına halk arasında "Kaçkaç" denilmiştir. Bu kaçma sebebi, Ermenilerin ele geçirdikleri herkesi öldürmelerinden kaynaklanmaktaydı. Nitekim bu olaylardan bir tanesi de Hasanbeyli olayıdır.⁴²

Yakaladıkları Türkleri öldüren Fransız ve Ermeni askerleri, öldürdükleri kişileri, Hasanbeyli tepesindeki Kemik Kuyusu'na gömmüşlerdir. Cenazelerini arayan halk, daha sonra bu kuyuda akrabalarının cansız bedenlerine ulaşabilmişlerdir. Halk, Kemik Kuyusu'na vardıklarında kuyunun cesetle dolu olduğuna şahitlik etmişlerdir.⁴³ Bu savaş döneminde, yörede yaşayan halk hem içeriden hem de dışarıdan kuşatma altındaydılar. Ermeni askerlerinin yöredeki sayısı 10.000 çıkmış, yörede tam anlamıyla bir savaş yaşanmaktaydı.⁴⁴

Fransız ve Ermeni çetelerinin işgali altında bulunan Bahçe, Osmaniye gibi yerler için Kuvâ-yı Milliye teşkilatına bağlı milis güçleri savaş vermekteydi. Haruniye bölgesinde üç Kuvâ-yı Milliye milis teşkilatına bağlı birlik yer almaktaydı. Bunlar, Yörük Osman Bey'e bağlı birlikler, Aydınolu Osmanlı beyi nezaretinde meydana getirilmişti. Kurulan milis teşkilatları bölükler şeklinde oluşturulmuş, hepsinin kumandası daha önce nahiye müdür vekilliği de yapan ve çevreyi iyi tanıyan *Fettahoğlu Hacı Mahmut*'a verilmiştir.⁴⁵

Karaçarlı köyü, Karacaören köyü, Hacılar köyü, Çamiçi köyü, Karkın köyü, Elek köyü, Burgaçlı köyü ve Haruniye merkezde gönüllülerden meydana getirilmiş olan 1. Bölük bulunmaktaydı. Kurtlar köyü, Kuşçu köyü, Gökçayır köyü, Çotlu köyü, Zindegan köyü, Bayındırlı köyü Alibozlu köyü ve Elbeyli köyünde gönüllülerden oluşmuş birliklerle savunulmaktaydı. Bunlar için de 2. Bölük teşkilatlandırılmıştı. Fettahoğlu Osman Bey 1. Bölük komutanı, Yeşiloğlu Mehmet Bey ise 2. Bölük komutanı olarak görev yapmaktaydılar. Bu komutanlara, Yusuf Türkoğlu ve Hasan Telli komutan yardımcılarını olarak katkı sunmuşlardır.⁴⁶ Bostanlar köyü, Yazlamazlı köyü, Böcekli köyü, Karagedik köyü, Çerçioğlu köyü ve Pir Sultan köylerinde yaşayan gönüllülerle de diğer bir bölük kurulmuştur. Kötüoğlu Mustafa, bu bölüğün komutanlık işlerini, Çerçioğlu Hüseyin ve Göllü Ökkeş de bu komutanlara yardımcı olarak destekte bulunmuşlardır.⁴⁷ Bu üç bölüğün malî giderlerini ve harcamalarını karşılayan ve aynı zamanda Haruniye camisini de yaptıran kişi, ilçe eşraflarından olan Fettahoğlu Hacı Halil Bey idi. Bu çalışmalara karşılık olarak bölgedeki vatansever, aydın ve cesur halk, Fettahoğlu Hacı Halil Bey'in yanında yer alarak varlıklarını vatan savunması için harcamaya başlamışlardır.⁴⁸

⁴⁰ Hasanbeyli ve Bahçe'de Fransız ve Ermenilerin Türk halkına yaptığı dehşet verici katliamlar, zulümler ve diğer konular için bkz. Abdullah Remzi Gül, *1909 Adana Olayları ve Bahçe'de Kurtuluş Mücadelesi*, Mersin 2004.

⁴¹ Haruniye (Düziçi)'de Fransız ve Ermenilerin Türk halkına yaptığı dehşet verici katliamlar, zulümler ve diğer konular için bk. Zeki Türker, *Düziçi-Haruniye'nin Kurtuluşu*, İstanbul 1997, Çelikel, Ahmet, 24.07.20021 tarihli görüşme.

⁴² Damar Arıkoğlu, *Hâtıralarım*, (ts.), s. 112.

⁴³ Geniş bilgi için bk. Gül, age., s. 177-183.

⁴⁴ Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1983, s. 155.

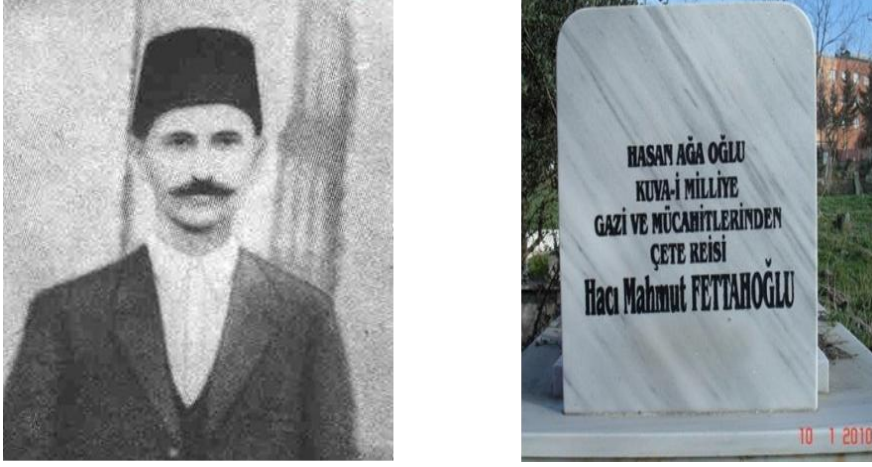
⁴⁵ *Fettahoğlu Hacı Mahmut* ve bölüğünün faaliyetleri konusunda bilgi için bk. Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi, C. IV, Güney Cephesi*, s. 223.

⁴⁶ (Geniş bilgi için bk. Abdullah Remzi Gül, *1909 Adana Olayları ve Bahçe'de Kurtuluş Mücadelesi*, Mersin 2004, s. 175-176).

⁴⁷ Zeki Türker, *Düziçi-Haruniye'nin Kurtuluşu*, İstanbul 1987, s. 5.

⁴⁸ Osmaniye ve çevresinde kurulan Kuvâ-yı Milliye birlikleri konusunda bilgi için bk. Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi, C. IV, Güney Cephesi*, s. 223.

Resim 5: Hareketi'nin Öncülerinden Hacı Mahmut Fettahoğlu ve Mezar Taşı.⁴⁹

Fransız kuvvetleri karşısında, Hacı Mahmut Fettahoğlu'nun amcazadesi Fettahoğlu Mehmet (1313/1895-96-1987)'in meydana koyduğu fedakarlık, cesaret ve faydalar halk arasında günümüzde de anlatılmaktadır. Diğer amcazadesi olan Fettahoğlu Yusuf Türker (1315/1897-1988) gayretleri bölge insanı arasında bir destansı şahsiyet oluşturmuştur.⁵⁰

Resim 6: Kuvâ-yı Milliye Gazilerinden Mehmet Fettahoğlu ile (Fettahoğlu) Yusuf Türker'in Mezar Taşları

Fettahoğlu aile bireylerinden olan ve Fettahoğlu Hacı Mahmut birliğinde yer alan bu anlamda ülke savunmasında yer alan kişiler şu şekilde ele alınabilir: Hasanbeyli bölgesinden Mehmet Fettahlioğlu, Hasanbeyli bölgesinden Salih Bahçeli (1904-19.4.1979) ki bu kişi, kayıtlara göre Devlet Bahçeli'nin babası olarak tanınmaktadır. Hasanbeyli bölgesinden Ağca Aksay, yine aynı bölgeden Hasan Çanga yer almıştır.⁵¹Haruniye beldesinden şehit Fettahoğlu Osman, Haruniye bölgesinden Fettahoğlu Hacı Rüstem,

⁴⁹ Fettahoğlu Hacı Mahmut ve bölüğünün faaliyetleri konusunda bilgi için bkz. Genelkurmay Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi, C. IV, Güney Cephesi, Ankara 2009, s. 223.

⁵⁰ Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi, C.IV, Güney Cephesi*, s. 83; Ürker, s. 8-9.

⁵¹ Hasan Bey (Çanga) (d. Bahçe-1896): Çukurova Bölgesi *Kuva-yı Milliye Hareketi*'nin öncülerindedir. Fransızların Çukurova'yı işgalinde tutuklanmış ve 5 ay hapisanede kalmıştır. Hapishaneden kaçtıktan sonra *Bahçe Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti* üyeliği yapmıştır. Rivayete göre Hasan Çanga, Millî Mücadele'den sonra, soyadı kanunun çıktığı günlerde, Fettahoğlu Hasan, Ankara'ya

yine aynı bölgeden Fettahoğlu Yusuf Türker ve Haruniye'den Mehmet Fettahlıoğlu da sayılanlar arasındadır. Bu kişilerden Haruniye'den Fettahoğlu Osman şehit edilmiştir.

Yörede meydana getirilen millî güçler, düzenli ordular oluşturulup bölgede istihdam edilene kadar bahsedilen bu kişiler yardımıyla değişik mücadeleler verilmeye devam edilmiştir ki bunlar şu şekilde ele alınabilir. Haruniye bucağı bölgesinin stratejik durumundan dolayı, Fransız ve Türk tarafları arasında en çetin mücadeleler burada yaşanmıştır. Kasaba dışında yer alan ve 300 civarında mevcudu olan Haruniye Kuvâ-yı Milliye birlikleri, değişik zamanlarda Fransız güçlere baskınlar düzenlemektedir. Bu baskınlar karşısında çok kayıp veren Fransız askerler, Haruniye'nin güney kısmına, demiryolu boyunca çekilmek zorunda bırakılmıştır.⁵² Haruniye bucağındaki askerlere yiyecek getiren Fransız takviye ekiplerine bu Kuvâ-yı Milliye birlikleri tarafından saldırı yapılmış, böylece Fransız askerlerinin düzeni bozulmuştur. Bu süreçte Aydınoğlu Osman Tufan ile Yörük Selim Bey, 1920 Mart'ında Atatürk tarafından savaş bölgesine gönderilen Maraş bölge Kuvâ-yı Milliye birlikleri ile Haruniye gönderilmiş ve bu bölgede çevre oluşturmuş Kuvâ-yı Milliye birliklerinin komuta işleri de kendisine tevdi edilmiştir. Yörük Selim Bey ile Aydınoğlu Osman Tufan komutasına bağlı yerel birlikler, belli aralıklarla Fransız güçleri ile çarpışmış ve her seferinde yendikleri Fransız güçlerinden önemli oranda silah elde etmişlerdir. Bu gibi takviyelerle Kuvâ-yı Milliye birlikleri daha donanımlı ve güçlü duruma gelmiştir.⁵³ Fettahoğlu Yusuf Bey (Yusuf Türker) 1920 Mart ayında, beraberindeki 25 arkadaşı ile Fransız güçlerinin bulunduğu Taşoluk bölgesindeki emniyet karakoluna saldırı düzenlemiş ve bu birliği imha etmiştir. Bu saldırıda, karakolda görev yapan 27 kişilik Ermeni ve Fransız askeri yok edilmiştir.⁵⁴ Fettahoğlu Mehmet 1920 Nisan başında 12 Kuvva-yı Milliyeci ile Kızıldere'de Hamus çayının kuzey tarafındaki Yellikaya bölgesinde konuşlanmış Fransızlara ait birliklere saldırı düzenlemiş bu saldırıda Fettahoğlu Hacı Mahmut emrindeki Kuvâ-yı Milliye birlikleri silah seslerini duyarak yardım amaçlı bu bölgeye intikal etmiş, bu saldırıda Fransız karargâhı içindekilerle beraber imha edilmiştir. İmha edilen karakoldaki pekçok silah cephane ve gıda maddesi ele geçirilmiştir. Elde edilen cephane ile de Tapan sırt bölgesine yeni bir Kuvâ-yı Milliye birliği ve karkol üssü kurulmuştur.⁵⁵ Bu arada Fettahoğlu Hacı Mahmut Bey'in komuta etmiş olduğu Kuvâ-yı Milliye birlikleri, Fransızların Yarbaşı bölgesindeki ana karargâhına saldırmış ve düşmana zaiyatlar vermiştir. Fransız güçleri, Kuvâ-yı Milliye askerlerinin kendi birliklerini iyi manevra etmeleri ve isabetli atışları ile her alanda başarı kazandıklarını görmeye başlamışlardır. Bu bağlamda birçok asker kaybeden Fransızlar, Kanlıgeçit sirtlarına kadar çekilme mecburiyetinde kalmışlardır. Bu çatışmalarda Kuvâ-yı Milliye birlikleri hatırı sayılır miktarda cephane ve mühimmat ele geçirmişlerdir. Elde edilen cephane ve mühimmat muhafaza altına alınmış ve aynı şekilde düşmana karşı kullanılmıştır.⁵⁶ Kuvâ-yı Milliye birlikleri, 1920 Nisan 18'de Sarudüz bölgesinde 75 kişilik bir Ermeni-Fransız birliği ile karşılaşmış, bu çatışmada da birçok silah ele geçirilmiştir. Ele geçirilen silah ve diğer mühimmat, Çatalmazı silah deposunda koruma altına alınmıştır.⁵⁷

Kuvâ-yı Milliye'ye bağlı gözcüler, 23 Nisan 1920 tarihinde Osmaniye civarından Haruniye köy bölgesine işkence ve tahriklerde bulunmaya gelen 23 kişilik Fransız-Ermeni birliğine saldırı düzenlemiş ve bu saldırıda birlik tamamen imha edilmiştir.⁵⁸ Bu müdahaleler sonunda Antep, İskenderun, Osmaniye, karayolu civarından demir yolu eksenine kadar olan Haruniye bölgesi ve çevresi Kuvâ-yı Milliye birlikleri adeta her taraf hakim konuma gelmişlerdir. Antep merkez ve civarı işgal askerlerine silah, takviye cephanelik, asker ve yiyecek nakledemeyen Fransız kuvvetleri, yeni bir güzergâh olarak Kilis-Antep kara yolu ile bu sorunu çözme gayretine girmiştir. Ancak burada da Şahin Bey'in Elmalı köprüsü üzerinde verdiği mücadele ve bu alanda yapılan savunmalar, onların bu girişimini de kırmıştır.⁵⁹

Haruniye ve çevre beldelere bağlı Kuvâ-yı Milliyecilerinden olan Fettahoğlu Mehmet, Kundakçı Ahmet ile Vızık Hasan 1920 Mayıs'ında Fransızların Antep güçleri ile Adana güçleri arasındaki ulaşım yolunu kapatmak için Kanlıgeçit ile Bahçe arasındaki Ağcakoyunlu köy ve yakınlarında olan Kökpınar

Mustafa Kemal Atatürk'ü ziyarete gitmiştir. Bu arada soyadı kanunu çıkmıştır. Atatürk, Hasan Bey'e Çankaya'ya izafeten Çanga soyadını vermiştir. Hasan Çanga, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, 1934-1946 yılları arasında 12 yıl Bahçe Belediye Başkanlığı yapmıştır.

⁵² Türker, *Düziçi-Haruniye'nin Kurtuluşu*, s. 14.

⁵³ Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi*, C. IV, Güney Cephesi, Ankara 2009, s. 83; Çamurdan, s. 98-99.

⁵⁴ Türker, *Düziçi-Haruniye'nin Kurtuluşu*, s. 12.

⁵⁵ Türker, *Düziçi-Haruniye'nin Kurtuluşu*, s. 13.

⁵⁶ Türker, *Düziçi-Haruniye'nin Kurtuluşu*, s. 14.

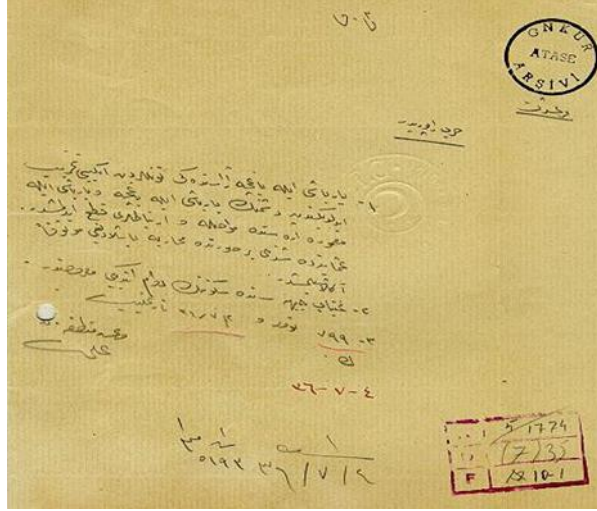
⁵⁷ Türker, s. 14.

⁵⁸ Türker, *Düziçi-Haruniye'nin Kurtuluşu*, s. 15.

⁵⁹ Türker, *Düziçi-Haruniye'nin Kurtuluşu*, s. 15.

civarındaki tren rayları üzerinde tahribat yaparak mühimmat taşıyan bir Fransız treninin devrilerek yok olmasına sebep olmuşlardır. Bu devrilme esnasında çevrede mevzilenen Kuvâ-yı Milliye birlikleri, tren devrildiğinde, Ermeni-Fransız askerlerine saldırı düzenlemiş, bu saldırıda 150 kişilik birlik yok edilmiştir. Olaydan haberdar olan Fransız yetkililer, takviye için olay bölgesine 300 kişilik bir yardım göndermiş, çıkan çatışmada Fransızlar tekrar yenilgiye uğrayarak geri çekilmişlerdir. Yine bu çatışmada da ele geçirilen silahlar, Çatalmazı silah deposunda korumaya alınmıştır.⁶⁰

Resim 7: 4 Temmuz 1920’de Çukurova Cephesi’nden Gönderilen Harp Raporlarından Birisi

Kaynak: Genel Kurmay Ateşe Başkanlığı Arşivi; Kol: İSH, Kutu:823, Gön:65, Belge: 65-2⁶¹

1920 Ağustos’unun başında Mustafa Kemal Atatürk ile Fevzi Çakmak Paşalar, cepheleri ziyaret amaçlı bir ziyaret gerçekleştirmiş, bu bağlamda Kuvva-yı Milliye Paşaları Pozantı’ya gelmişlerdir. Adana il merkezi, bir noktada Pozantı’ya nakledilmiştir. Ekim 1920’de ise Çukurova bölgesinin Fransızların işgalinden kurtulması adına “Pozantı Kongresi” gerçekleştirilmiştir. Atatürk, yakın silah arkadaşı olan Mehmet Nuri Bey’i hem Adana Valisi hem de 41. Tümen Birlikleri Komutanı olarak vazifelendirmiş, asker ve sivil yönetim tek çatı altında güçlendirmiştir.⁶²Bölgede bulunan halk Pozantı Kongresi sonrası oluşan bu güç ve kararlılık karşısında cesaretlenmiş, bu bağlamda Fransız güçlere karşı direnişini şiddetlendirmiştir. Mehmet Nuri Bey, Pozantı bölgesine geldikten sonra yöredeki dağınık olan bütün Kuvâ-yı Milliye güçlerini Atatürk’ün başkanlık ettiği Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin emrinde çalışan birliklerin içine dâhil etme gayretini başarmıştır. Tamamı aynı noktada toplanan güçler sayesinde Fransızlara karşı çok şiddetli savaşlar uygulamaya konulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk’ta Çukurova Cephesi’nin bu safhasını şöyle özetlemektedir: “Fransız işgal bölgelerinde ve cephelerinde millî kuvvetler, her gün daha esash teşkilatlanıyorlardı. Millî kuvvetler, ordu birlikleri ile desteklenmeye başlamıştı. İşgal kuvvetleri, her tarafta sıkı ve şiddetli bir şekilde zorlanıyordu.”⁶³

Kovanbaşı Çarpışmaları: Pozantı kongresi ve çalışmaları sonrası askerî ve sivil halk arasında meydana gelen güç birliği ve düzensiz olan birliklerin düzenli orduya geçmesi, Osmaniye bölgesinde ilk önemli savaşın başlatılmasına önayak olmuştur. Fransızlar birlikleri ile düzenli ordu arasında Kovanbaşı’nda gerçekleşen bu çatışmalarda Fransa’nın en güçlü birliklerine karşı savaşılmıştır. 1920 Ekim ayında Osmaniye Bölge Komutanlığı ile Fransızlar arasında gerçekleşen bu savaş, Fransız topçularının ateşiyle başlamıştır. Fransız ateşine milis kuvvetleri ve Türk piyadeleri karşılık vermiş,

⁶⁰ Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi*, C. IV, Güney Cephesi, s. 84; Çelikel, Ahmet, 24.07.20021 tarihli görüşme; Dalkır, s. 190; Çamurdan, s. 98-99; Türker, s. 15-16. Ayrıca Palu duVéou, *La Passion de la Cilicie 1919-1922*, adlı eserinde Fransız treninin devrilmesi ve Türk milisleri tarafından imha olayını detaylı bir biçimde anlatmıştır. (Geniş bilgi için bk. Véou, s. 206-208).

⁶¹ Harp Raporudur: 1. Yarbaşı ile Bahçe arasındaki tünellerden ikisi tahrip edildiğinden düşmanın Yarbaşı ile Bahçe ve Yarbaşı ile müfreze arasında muvasala ve irtibatları katedilmiştir. Osmaniye’de şiddetli bir surette muharebe başladığı mevsüken anlaşılmıştır. 2. Ayıntab cephesinde sükûnetin devam ettiği ma’rûzdur. 3. 799 numara ve 12/7/1336 tarihinde Maraş Mıntıka Kumandanı Ali 4/7/1336 (4 Temmuz 1920).

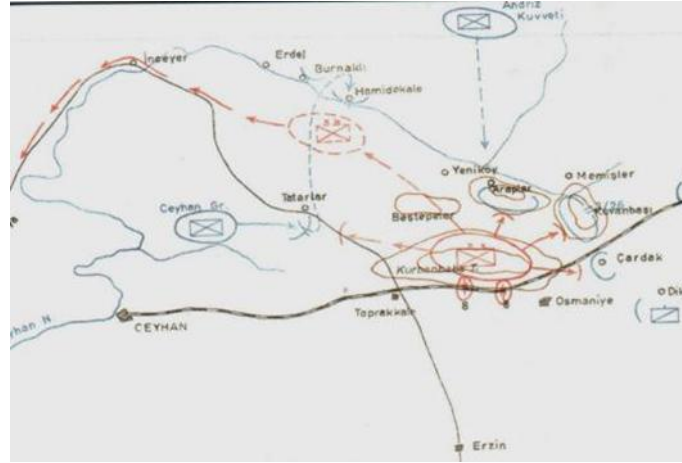
⁶² Süleyman Hatipoğlu, *Orta Toros Geçitlerinde Türk-Fransız Mücadelesi*, Hatay 1999, s. 114-132; Ener, s. 200-207.

⁶³ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, s. 310.

Fransız birlikleri geri püskürtülmüştür. Başarısız olan Fransızlar, kuvvetlerinin Haruniye bulunan kısmını Kovanbaşı sırtlarına yönlendirmişlerdir. 26. Alay ile Fransız kuvvetleri birbirine 20-30 metreye kadar yaklaşmıştır. Özellikle Kuvâ-yı Milliye'nin Haruniye Millî Bölük Komutanı Yeşiloğlu Mehmet ile İbrahim Hakkı, Kuvâ-yı Milliye'nin Bahçe Millî Bölük Komutanı Fettahoğlu Hacı Mahmut⁶⁴ ile Kötüoğlu Mustafa emirlerinde bulunan kıtaları sevk ve idarede gösterdikleri maharet, hayatlarını esirgemekte gösterdikleri fedakarlık tarih kitaplarına nakşedilmiştir.⁶⁵ Sonuçta milis kuvvetlerinin yardımıyla Fransızlar geri püskürtülmüştür.

Kanlıgeçit Savaşları: Hiçbir direnişle karşılaşmadan Kanlıgeçit'e kadar ilerleyen Fransız askerlerine karşı bir direnişin olmamasının sebebi, Türk kuvvetlerinin Yarpuz bölgesine çekilmiş olmalarıdır. Ama düzenli ordu, iki gün içinde toparlanmış ve tekrar savaş kararı almıştır. Bu arada Aydınoglu Tufan Bey emrindeki 500 kişilik birlik, Haruniye bölgesine ulaşmıştır. 26. Alaya bağlı askerler de 350 kişilik mevcutları ile Kızıldere köyü güneyine konuşlanmıştı. Diğer taraftan 120 kişilik Karayığıt ile Yarpuz Kuvâ-yı Milliye birlikleri de Kanlıgeçit bölgesinin kuzey taraflarına mevzi almıştı. İbrahim Hakkı, Yeşiloğlu Mehmet, Fettahoğlu Hacı Mahmut Bey ile Kötüoğlu Mustafa Bey'in komuta ettiği 280 kişilik Haruniye bölükleri, Karatepe ve Yarbaşı'nda yer almışlardır. Osman Tufan Bey yönetimindeki birliklerin bir bölümü Şekederesi ve Burkaçlı bölgesine yerleştirmişti. Geri kalan kısmı da Bahçe yolu bölgesini engellemek üzere istihdam edilmişti. Bu savaş, Fransız askerlerinin top ateşi ile başlamış ve 8 Kasım 1920'den itibaren aralıksız üç gün devam etmiştir.

Kroki 1: Kanlıgeçit Savaşları (Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi*, C.IV, Güney Cephesi, Kroki: 24)⁶⁶

Çukurova bölgesindeki bu savaşlar sırasında, Fettahoğulları aile mensuplarının neredeyse büyük bir kısmı millî birliklerin içinde yer almış ve mücadele etmiştir. Savaşın bittiği dönemden sonra ise Kuvva-yı Milliye içinde yer alan kişiler ile savaşta yararlık gösteren ve hizmeti geçen yöre halkına 29.11.1920 yılında kabul edilen 66 Sayılı İstiklal Madalyası Kanunu gereğince madalya verilmiştir. Buna göre Hasanbeyli'den Salih Bahçeli, Hasanbeyli'den Mehmet Fettahoğlu, Fettahoğlu Hacı Mahmut, Ağca Aksay, Hasanbeyli'den Hasan Çanga, Haruniye'den Fettahoğlu Hacı Rüstem, yine Haruniye'den Fettahoğlu Osman Bey (ki bu şahıs şehit olmuştur), Haruniye Mehmet Fettahlıoğlu, yine Haruniye'den Fettahoğlu Yusuf Türker gibi kişilere Millî Mücadele'de verdikleri hizmetlerinden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından İstiklal Madalyası verilmiştir. Salih Bahçeli'nin İstiklal Madalyası, miras olarak Dr. Devlet Bahçeli'ye geçmiştir.

⁶⁴ Kemal Çelik, Bahçe Bölük Komutanının adını Hacı Bey olarak vermiştir. Geniş bilgi için bk. Çelikel, Ahmet, 24.07.20021 tarihli görüşme.

⁶⁵ Çamurdan, s. 111-112.

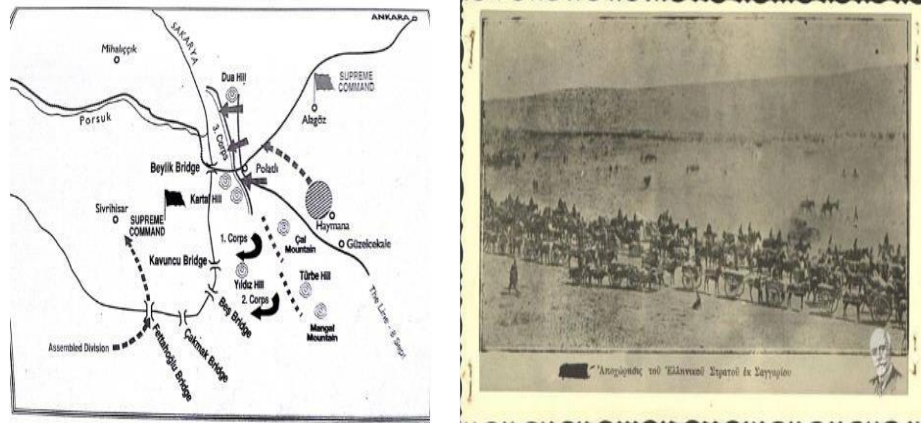
⁶⁶ Kanlıgeçit Savaşları konusunda geniş bilgi için bk. Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi*, C. IV, Güney Cephesi, s. 223-226.

Resim 8: Dr. Devlet Bahçeli'ye Hasanbeyli'den Salih Bahçeli'ye miras olarak intikal eden İstiklal Madalyası ve İstiklal Madalyası Beratı, Hasanbeyli'den Mehmet Fettahloğlu'nun İstiklal Madalyası ve Beratının Noter Tasdikli Belgesi⁶⁷

Genel Kurmay Başkanlığı'nca stratejik öneme sahip olduğu belirtilerek Sakarya Meydan Muharebesi sırasında önemi vurgulanan Fettahloğlu Köprüsü hem arşivlerde yerini korumakta hem de Milli Mücadele serüvenini roman tadında anlatmış olan Turgut Özakman'ın yazmış olduğu Şu Çılgın Türkler kitabının birçok yerinde göze çarpmaktadır.⁶⁸

Resim 9: Fettahloğlu Köprüsü/Haymana

Kaynak: <http://www.haymanagazetesi.org>

Günümüzde Fettahoğulları

Fettahoğulları, Oğuz boylarından kalan coğrafyaya yerleşen bir büyük kabile olarak Osmanlı arşivlerinde de bahsedilen bir boyuta sahiptirler. Bu anlamda isimleri, Fettah, Fettahlı/Fettahlu, Fettahlıgil, Fettahoğlu ve Fettahoğulları olarak kayıtlarda yer almaktadır. Fettahoğullarının İran'ın Horasan bölgesinden başlayan yolculukları, onlarca yıl sonra Viyana'ya kadar sürülmektedir. Bu bakımdan Oğuzların Bayındırboyu, Ağcakoyunlu oynağına mensup olarak bilinen aile, Anadolu'da yaklaşık kırk yerde yayılma göstermiştir. Bununla beraber Azerbaycan, Türkmenistan, Irak, İran, Suriye, Makedonya, Bulgaristan, Batı Trakya ve Kosova'da da izlerine rastlanmaktadır.

⁶⁷ Mehmet Fettahloğlu, madalya ile birlikte maaş da verildiğini öğrenince "Ben ne madalya ne de maaş için savaştım. Ben vatanım ve namusum için savaştım." diyerek madalyayı ve maaşı almaya gitmemiştir.

⁶⁸ Turgut Özakman, *Şu çılgın Türkler*, Bilgi yayınevi, İstanbul 2020, s. 365.

Harita 1: Fettahoğulları Ailesinin Türkiye Haritasına Göre Yaşadığı Şehirler

Fettahoğullarına ait hanenin 20 bin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu bakımdan Adana, Bahçe, Bayburt, Rize, Mersin, Düziçi/Osmaniye, Kocaeli, Antalya, Konya, Urfa, Diyarbakır, Gaziantep, Trabzon, Malatya, Van, Kahramanmaraş, Amasya, Hatay, Ordu ve İstanbul'da yaşamaktadırlar. Ama yine de ailenin en fazla meskun olduğu yer Adana ve civarıdır. Bu anlamda Adana'da altı bin ailenin soyadı Fettahoğlu soyadı ve buna bağlı isimlerle dolmuştur. Adana'dan sonra 500 hane ile Trabzon gelmektedir. 44 şehirde dağılım gösteren aile, buraların dışında Batı Trakya Türkleri içerisinde de bulunmaktadır. Bunlar da Fettahlı Rauf Bey sülalesi olarak kayıtlarda yer edinmişlerdir.

Etkili bir konuma gelmiş Fettahoğulları aşireti, Türkiye'de henüz tam bir araya gelmemelerine rağmen sayısal çoğunluk olarak öne çıkmışlardır. Yapı olarak bu aile, 21. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Tarihi geçmiş olarak köklü bir aile yapısı sergileyen Fettahoğulları, Türk siyaset tarihine yön verebilecek duruma sahiptir. 14 yüzyıl boyunca bir varlık göstermeyen Fettahoğulları 1980 yılından sonra yavaş yavaş toparlanmaya başlayarak varlık göstermeye başlamışlardır. Bu anlamda kendi aralarında FET-DER'i kurarak Türkiye'nin dört bir bölgesindeki mensuplarını toparlamaya çalışmışlardır. Fettahoğulları ilk iş olarak kendi silsilemelerini bilimsel bir platforma taşıyıp kendi içinde inceleyecek. FET-DER: *"Amacımız hoşgörü ortamı içinde etkili bir konuma gelmek. Fettahoğulları ülkemizin aydınlık geleceğinde birlik, beraberlik ve hoşgörü içinde varlığını sürdürecektir bir aile topluluğudur. Bizim için parti önemli değil, önemli olan hizmettir. Biz aile olarak kendi geçmişimizle bütünleşmek istiyoruz" şeklinde amaçlarını açıklıyor.*⁶⁹

Bu yüzyılın sonlarına yaklaşırken Fettahlı aile mensupları bir araya gelerek toplantılar yapmaya ve yeni çalışmalar yapmaya başlamışlardır. 1995'te Kahramanmaraş-Helete'de biraraya gelen aile ailenin yeniden toparlanması için çalışmalara başlamıştır. Bu toplantı aile mensupları arasında bir heyecana sebep olurken, aynı zamanda yeniden toparlanan bir aşiretin varlığı kayda değer bulunmuştur.⁷⁰

Günümüze geniş bir kitle hâline gelen Fettahoğulları, değişik yerlere yayılırken bunların arasında yüzlerce öğretmen, tüccar, siyasetçi, sanayici, çiftçi ve her kesimden meslek sahipleri vardır. Bu anlamda devlet bakanlarından parti başkanlarına, daire müdürlerinden devletin değişik kesimlerinde üst düzey bürokrat olarak hizmet etmiş ve etmeye devam etmektedirler.

SONUÇ

Orta Asya'dan Oğuz boylarıyla beraber göç eden Fettahoğulları, Selçuklular zamanında Anadolu'ya göç ederek doğu bölgesinde yaşamaya başlamışlardır. Bölgede aktif bir güç olan Bedirhanoğlu Kürt Mirliği ile olan anlaşmazlıkları dolayısıyla Osmanlılar tarafından Van'da zorunlu ikamete mecbur bırakılırlar. Burada kaldıkları dönemde sınır boylarında önemli görevler ifa ederek toprakların korunmasında önemli görevler üstlenirler. Daha sonraki süreçte Trabzon, Urfa Siverek gibi bölgelere göç eden aşiret, zaman içinde aileler hâlinde ülkenin değişik bölgelerine göç etmişlerdir. Bir grubu da Maraş Adana bölgesinde yaşayan aşiret, günümüzde kendi adlarına kurdukları dernek ve sosyal kurumlar vasıtasıyla varlık ve birliklerini korumaya çalışmaktadır.

⁶⁹ Tufan Algan, 20.02. 2019 yapılan görüşme,

⁷⁰ Sabahat Küpelikılıç ile 12.05.2018 tarihli yapılan röportaj.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırmanın tamamı tek yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Etik Kurul Onay Bilgileri

Bu araştırmanın verileri kaynak taramasına dayalı olarak toplandığı için çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, A. (2001). *Eugene L. Rogan, Aşiret Devlet, Osmanlı Devleti'nde Aşiret Mektebi*. İstanbul: Aramtoplum Yayınları.
- Arkonacı, S. A. (2001). *Sosyal Psikoloji*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arslan, H. (2014). *17nci Yüzyılda Maraş Sancağı (Siyasi, İdari, İktisadi ve İctimai Tarihi)*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Başbakanlık (2022). Başbakanlık Osmanlı Arşivi.
- Bayer, Y. (2002). *Aşiretleri Atatürk Görecekti*. Hürriyet Gazetesi, 1963, 27.09.2002 sayılı yayın.
- Belen, F. (1983). *Türk Kurtuluş Savaşı*. Ankara: Sina Yayıncılık.
- Beyazıt, B. S. (1989). *1865-1866 Kürt Dağı, Cebeli Bereket, Kozanoğulları İsyanı ve Güneydeki Aşiretlerin İskanı*. Hatay: Kültür Eğitim Tesisleri.
- Beyazıt, B. S. (1998). *Kahramanmaraş'ta Bayazıtogulları 1514-1990*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.
- Dalkır, R. (1961). *Milli Mücadelede Çukurova*. İstanbul.
- Eycil, A. (2017). Maraş Savunması. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 21(61), 47-76.
- Genelkurmay Başkanlığı (2022). *Türk İstiklal Harbi, (C. IV), Güney Cephesi*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Gökalp, Z. (1993). *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gökhan, İ. ve Bal, E. K. (2013). *Osmanlı Dönemi Maraşın İdari Tarihinde Dulkadirli ve Bayezidli İdareciler, (1700-1850)*. İstanbul: Çalış Ofset Matbaacılık.
- Gül, A. R. (2004). *1909 Adana Olayları ve Bahçe'de Kurtuluş Mücadelesi*. Mersin: Koliden Matbaacılık.
- Hatipoğlu, S. (1999). *Orta Toros Geçitlerinde Türk-Fransız Mücadelesi*. Hatay: Bengisu Matbaacılık.
- Jwaideh, W. (1999). *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi, (Çev: İ. Çekem ve A. Duman)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kentimiz Osmaniye Tarihçesi. (2022). osmaniye-belediye-gov.tr adresinden 30.04.2022 tarihinde erişildi.
- Kocadağ, B. (1997). *Doğu'da Aşiretler, Kürtler, Aleviler*. İstanbul: Can Yayınları.
- Özer, A. (2003). *Doğu'da Aşiret Düzeni ve Brukanlar*. İstanbul: Elips Kitap.
- Terzi, M. A. (2010). *Gavur dağının Bulanık Tarihindeki Sır Perdesi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Türkay, C. (2001). *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Türker, Z. (1987). *Düziçi-Haruniye'nin Kurtuluşu*. İstanbul. <http://baybul.com/ansiklopedikbilgiler/75199-asiret.html> adresinden 11.04.2022 tarihinde erişildi.
- Ulutaş, E. (2016). *Kanaat Önderi Bir Liderlik Fenomenolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Yazıcı, N. (2014). *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- URL-1: <http://cezmyurtsever-osmaniyetarihi.blogspot.com.tr/2010/10/fettahli-ailesinin-tarihi-yuruyusu.html> adresinden 27.09.2017 tarihinde erişildi.
- URL-2: <http://www.aleviweb.com/forum/showthread.php?t=19380> adresinden 20.09.2017 tarihinde erişildi.
- URL-3: <http://www.yavuzfettahoglu.com/blog/index.php/fettahoglu-ailesi> adresinden 18.08.2017 tarihinde erişildi.